

Gustaf Hellströms vistelseorter och litterära miljöer

En kronologiskt ordnad adresslista med bilder, kartor,
textprov och kommentarer

ANDRA DELEN

Från 1918 till 1953

Av

Lennart Leopold

Andra utökade och omarbetade upplagan

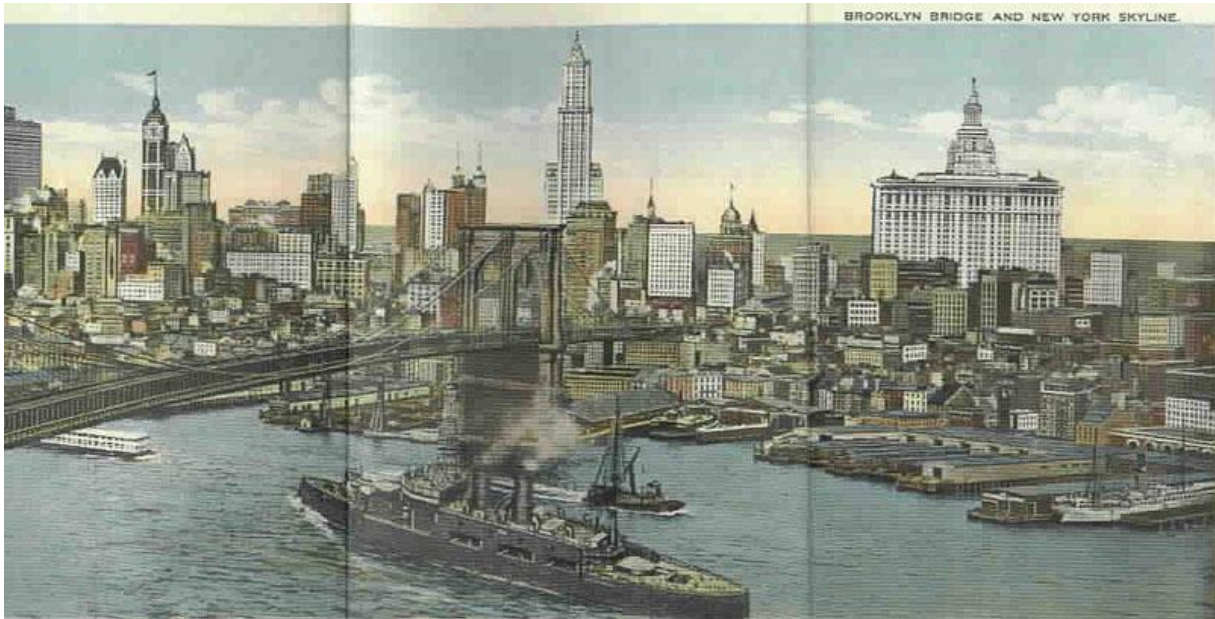
INNEHÅLL I ANDRA DELEN

New York och Woodstock (1918-20) sid 2

Norrköping (1920-26) sid 15

Stockholm och London (1926-35) sid 29

Stockholm (1935-53) sid 71

New York 1917

NEW YORK OCH WOODSTOCK (1918–20)

I februari 1918 tog sig Hellström över till New York ombord på ett amerikanskt trupptransportfartyg, för att återförenas med sin amerikanska hustru, Louise Shoemaker. Resan blev underlag för en serie artiklar publicerade i *Dagens Nyheter*: ”Med amerikanerna I-VI Anteckningar ombord på U.S. Army transport Y”, DN 9.6, 16.6, 19.6, 26.6, 5.7, 7.7.1918.

Åren i Amerika resulterade i ett femtiotal artiklar i *DN* och gav dessutom stoff till den omfångsrika, delvis dokumentära romanen *Ett rekommendationsbrev* (1920), som på titelbladet kallades ”Berättelse” och som dedicerades till ”min bror Nils”. Den lösa intrigen verkar i mångt och mycket vara en ren fantasi-skapelse men samtidigt infogar Hellström sådant som han upplevt, läst eller hört berättas av människor han mött. Av allt att döma skrevs den slutliga versionen i Woodstock och då under påverkan av de radikala stämningar som florerade där. De amerikanska miljöerna skildras också i den sista romanen om Stellan Petreus, *I morgon är en skälm* (1952).

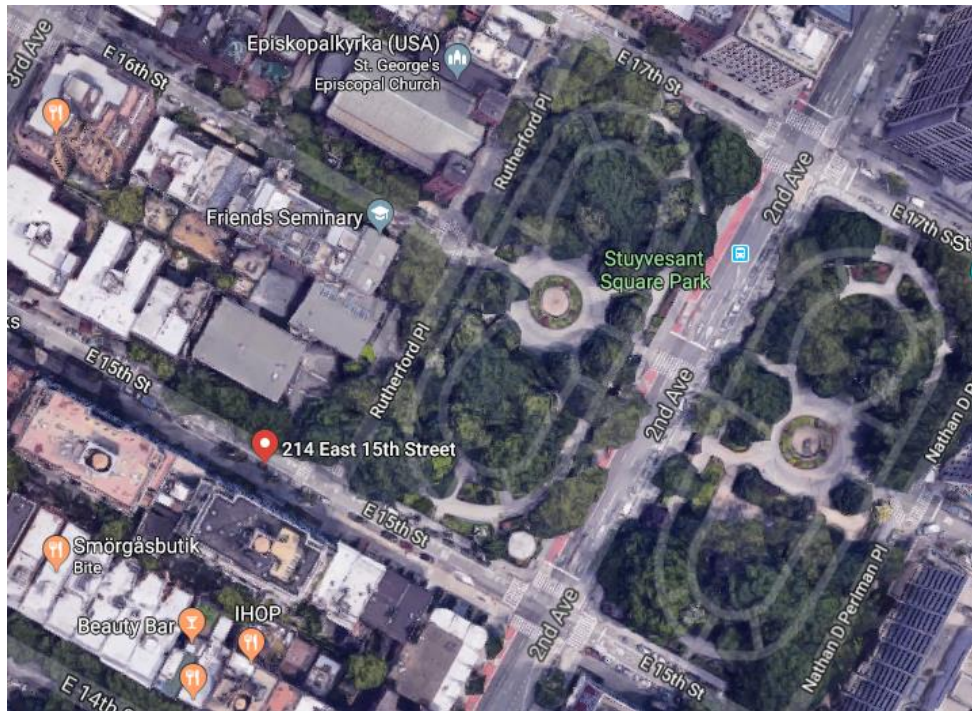
Gustaf Hellström-sällskapets sjätte volym i skriftserien är rikt illustrerad och innehåller ett urval Amerikatexter ur *DN*, kompletterade med redaktörernas utförliga kommentarer samt några nyskrivna resonerande texter.

Bland annat skildrar den litterära journalisten Hellström utförligt sin resa över Atlanten till New York – mitt under brinnande ubåtskrig. Han förmedlar sina första intryck av staden och sitt besök i april 1918 hos president Wilson i Vita Huset – presidenten som han då ännu livligt beundrade och knöt stora förhoppningar till.

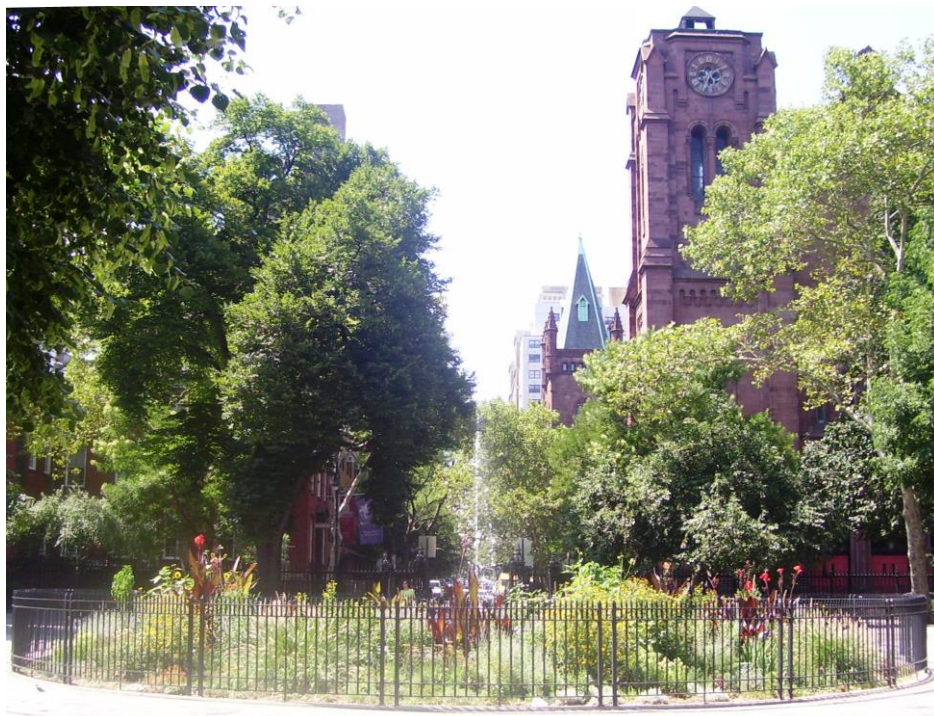
Ett flertal texter behandlar sociala frågor. Omständigheterna kring fredsförhandlingarna i Versailles och resultaten av Wilsons agerande får också stort utrymme; den första tidens beundran är nu som bortblåst.

Slutligen uppmärksammas Hellströms omfattande insatser under 1920-talets första hälft för att i Sverige introducera den sedermera världsberömda dramatikern Eugene O'Neill (Nobelpriset i litteratur 1936). Mer om Hellström och O'Neill finns numera att läsa i *Gustaf Hellström-sällskapets medlemsblad* nr 38: *Gustaf Hellström och Eugene O'Neills Anna Christie*, som kan laddas ned som PDF från Sällskapets hemsida.

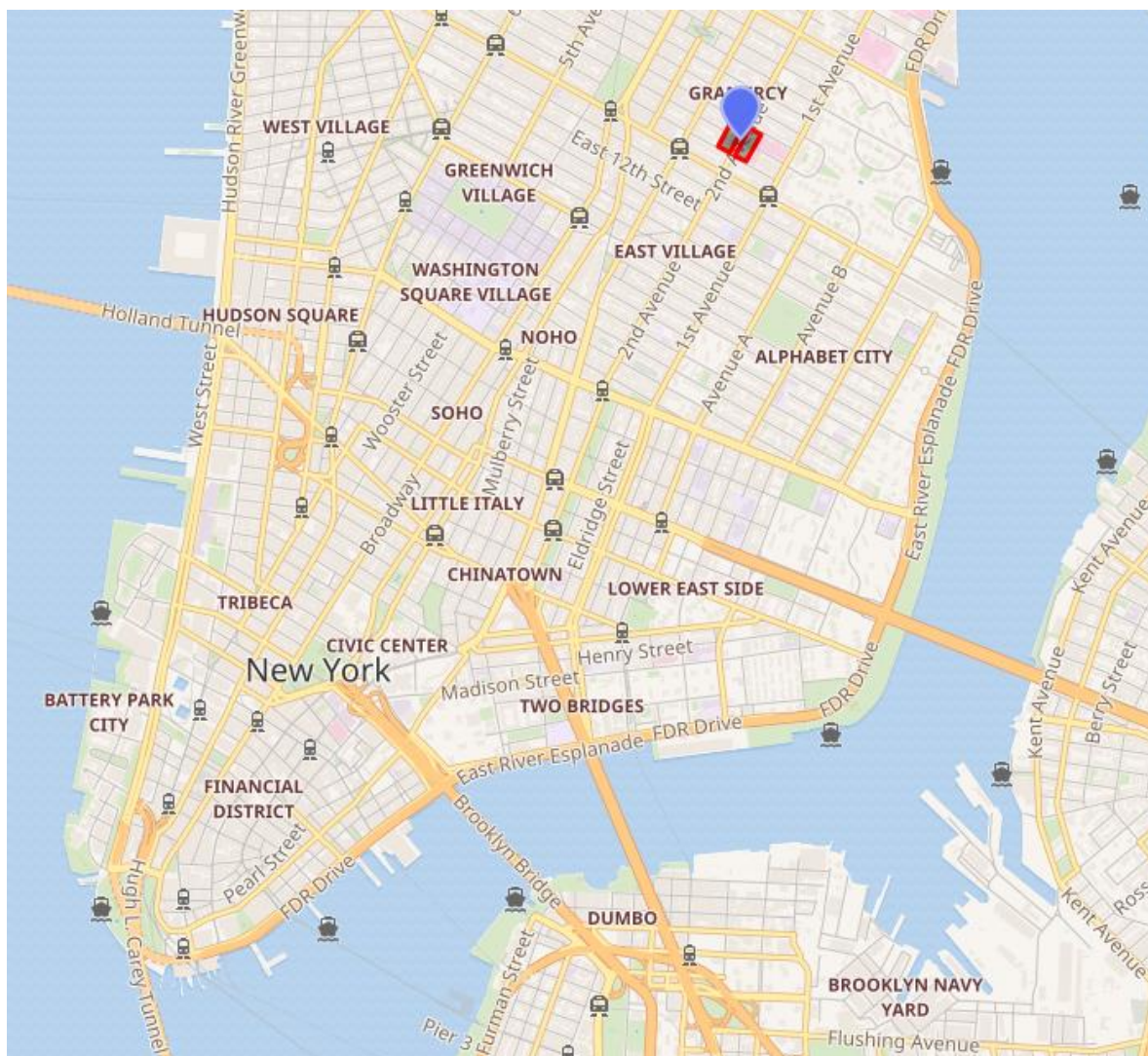
Gustaf Hellströms vistelseorter och litterära miljöer

Louise och Gustaf Hellström bodde i hennes lägenhet på femte våningen i en byggnad vid Stuyvesant Square Park på södra Manhattan. Läget har markerats med röd och vit pil på en satellitkarta från Google Maps, här ovan. Se också kartan över södra Manhattan på nästa sida.

Fontänen i västra delen av Stuyvesant Square Park. Bild från Wikipedia.

Stuyvesant Square har markerats med rött och blått.
Karta från Wikipedia

Adressen var 214 East Fifteenth Street, några gator norr om Greenwich Village. Byggnaden existerar inte längre. När litteraturprofessorn Ivo Holmqvist för min räkning sökte den för en del år sedan, fann han att den ersatts av en vida bredare byggnad, så att nr 210 numera följs direkt av nr 220. (Se bild på nästa sida.)

Byggnaden i mitten av bilden har adressen 210 East Fifteenth Street medan den beskurna byggnaden direkt till vänster om den har nr 220. (Bild utskuren från Google Street View.)

Hellström anknyter till bostaden i ett reportage från dagen för presidentvalet 1920:

Fabriker och banker äro stängda i Newyork. Inga dundrande last-automobiler på gatorna. Då och då, för en minut eller två, kan jag faktiskt uppe från mitt arbetsrum på femte våningen *höra ekot av människosteg nere från gatan*, ett i Newyork sällsynt ljudfenomen. Gatorna ligga till hälften övergivna som under en söndagseftermiddag. [---] (*Kriget, Wilson och freden*, s. 131)

Några av Hellströms noveller utspelar sig i Amerika. En rörande berättelse är ”Silvio och hans Bianca”, från 1922, omtryckt i *Olsson går i land* (1924). Den handlar om en grönsakshandlare som med sin dragkärra och sin slitna häst hankar sig fram i ”Little Italy”, strax söder om Greenwich Village (se kartan ovan).

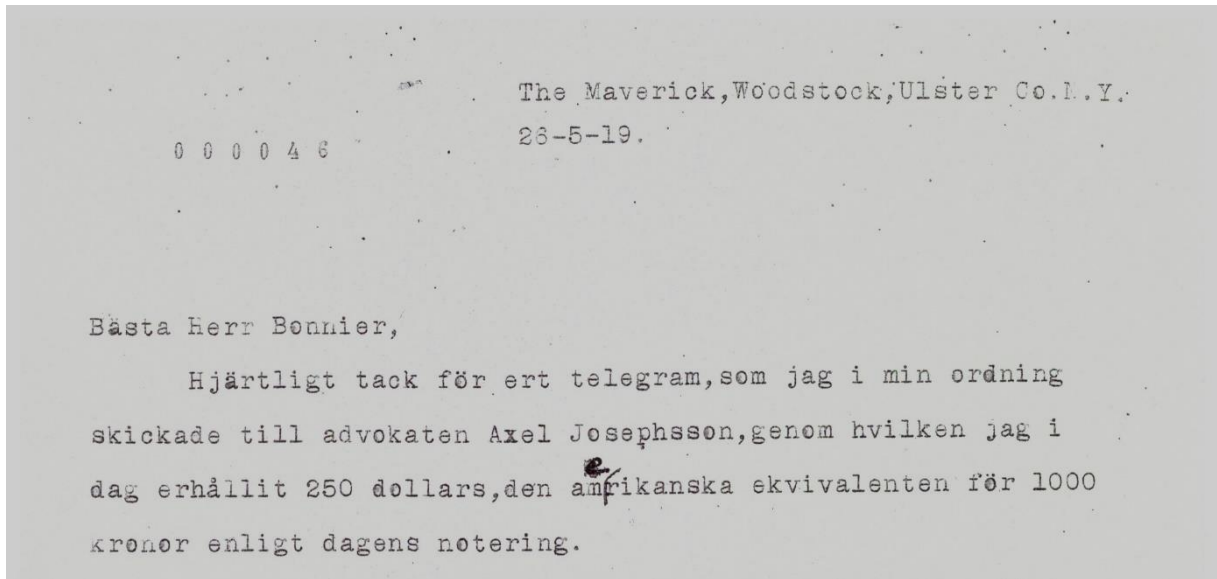
Av allt att döma fungerade Hellströms äktenskap inte helt bra, och kanske var det därför som han periodvis i stället bodde i Woodstock, som ligger i Catskill Mountains i norra delen av staten New York. Nedanstående är hämtat från en intervju som signaturen E. Th. (Ebba Theorin) gjorde med honom i *Idun* den 23 januari 1921.

[...] han är gift med en amerikanska, Louise Shoemaker. Och han har det helt amerikanskt inrättat (i sitt liv nämligen, inte i sin själ!): har bostad i New York och sommarstuga i staten N.Y:s norra del (på en plats där det om somrarna bor en 2 à 3,000 författare och konstnärer – med de *fattiga* amerikanska författarna kan man umgås, säger han, alltså med sådana, vilkas böcker bara gå ut i en 3,000 ex.) – Det är nu femton års tid, Gustaf Hellström levt i främmande land (han är nu i Sverige bara på några dagars besök för att fira sin fars 75-årsdag).

Platsen för stugan framgår faktiskt redan av den kommentar och datering som återfinns längst bak i *Ett rekommendationsbrev*: ”Av geografiska skäl har det varit författaren omöjligt att själv läsa korrektur på föreliggande bok. The Maverick, Woodstock, Ulster County, N.Y. Sept. 1920”.¹

I intervjun nämner Hellström alltså att han bor i en stuga, och planen verkar vara att han ska återvända till Amerika inom kort – i ett brev till Bonnier berättar han rent av att han funderar på att köpa en egen stuga. Men som det visar sig ska det dröja nästan ett år innan han återvänder till New York en sista gång, och då bara för tre månader.

¹ Den som hjälpte Hellström att läsa korrekturet hemma i Sverige var hans nära vän Carl af Ugglas, som han lärt känna i Senlis våren 1914, då af Ugglas sökte upp honom där.

Adresser under åren i New York

Brevväxlingen med Bonniers är sporadisk, men den ger överblick över perioden. Troligtvis besökte Hellström Woodstock redan sommaren 1918, men som framgår av uppräknningen nedan är adressen inte belagd förrän i maj året efter. Tydligt reste Hellström ibland ner till stan för att ordna med sina affärer. Hur länge han då stannade går naturligtvis inte att avgöra.

17 december 1918: 214 East Fifteenth Street, New York.

14 februari 1919: 214 East Fifteenth Street, New York

26 maj 1919: The Maverick, Woodstock. Ulster County, N. Y.

20 november 1919: 214 East Fifteenth Street, New York

7 mars 1920: The Maverick, Woodstock. Ulster County, N. Y.

30 maj 1920: 214 East Fifteenth Street, New York

30 augusti 1920: The Maverick, Woodstock. N. Y.

6 oktober 1920: 214 East Fifteenth Street

I romanen *I morgon är en skälm* ger Hellströms alter ego Stellan Petreus i jagform fylliga återblickar på bland annat åren i Amerika. Miljön i konstnärskolonin i Woodstock skildras men den nämns inte vid namn. Förebilden till vännen Bill, som Petreus lärt känna i Paris, var den radikale journalisten John Reed, som snart skulle nå världsrykte med sin bok om den ryska revolutionen, *Tio dagar som skakade världen* (1919):

Det var rätt omständligt att ta sig upp till honom. Först några timmar på järnväg längs Hudson. Sen byte till en bibana som gick västerut in i landet. Sen en timmes bussresa norrut, upp i bergen. Bill mötte mig vid en hållplats i en gammal Ford som skramlade vidare ännu högre upp. Han bodde i en bungalow inne i skogen en fem, sex hundra meter över havet. Den var primitiv och hemtrevlig. Ett stort rum med breda fönster, väggfasta bänkar och en enorm öppen spis med alnslånga furustockar som låg och pyrde. Han var ensam. Han lagade pytt i panna på corned beef och stekta ägg ute i köket på ett primuskök. (*I morgon är en skälm*, s. 65)

Bakgrunden är alltså att Hellström själv hade hyrt en stuga i konstnärskolonin The Maverick i Woodstock. I romanen möter Stellan Petreus nu kolonins initiativtagare, i romanen kallad Jeff Russell, och hyr en stuga av honom. Russell och Petreus finner varandra sedan det visat sig att de har en gemensam vän i den svenske författaren Henning Berger – här använder Hellström alltså författarvännens autentiska namn!²

Jeff Russell motsvarar verklighetens Hervey White, som var den som hade grundlagt konstnärskolonin The Maverick. Så här beskrivs Russell i romanen (jämför med bilden på nästa sida):

Han var lång och mager och såg ut som en vithårig och vitskäggig Kristus med en hy som hårdbränt tegel. Han bar en lång violett blus med svångrem om livet à la Tolstoj. (*I morgon är en skälm*, s. 67f).

² Hellström kände författaren Henning Berger sedan Stockholmsåren. Denne hade före sekelskiftet bott i Chicago, vilket var den stad som Hervey White verkade i på den tiden. Väl hemma i Sverige återupptog Hellström kontakten med Henning Berger igen. Han gör detta i ett brev daterat "Öfverläkarens bostad, lasarettet Norrköping 26/1 21". I brevet skriver han: "Jag har för resten flera hälsningar till dig från gamla vänner, från Lindin, som är sjuk och rik, från Hervey White, skalden & novellisten, som är frisk och fattig, och från den godmodige anarkisten Hippolyte Havel, som är full, fattig och rik i sin fattigdom."

Hervey White under den årliga välbesökta The Maverick Festival.
(Bildkälla: Se nästa sida.)

Till Woodstock kom Hervey White (1866–1944) från Chicago i början av förra seklet och grundade The Maverick Art Colony. Han skapade snart förlaget the Maverick Press och gav ut tidskrifterna *The Wild Hawk* (1911–16), *Plowshare* (1916–35) och *The Hue and Cry* (1923–29). Välbesökta sommarkonsserter och en avantgardistisk årlig teaterfestival hörde också till initiativen. Under den senare klädde man gärna ut sig i fantasifulla kostymer. Se bilder på nästföljande sidor.³

³ Mer om Hervey White och konstnärskolonin finns i *Gustaf Hellström-sällskapets medlemsblad* nr 11, vars tema är Gustaf Hellström i Amerika. Där finns bland annat en bild med Hervey White och den i föregående not nämnde svenske konstnären Carl Eric Lindin (s. 14).

Bilderna från The Maverick Festival har lånats från adressen
<https://www.newpaltz.edu/museum/exhibitions/maverick2007>

Här ses White författaren och förläggaren Hervey White i sin egen stuga.
Målning av Arnold Blanch. (Källa: www.rootsofwoodstock.com)

Gustaf Hellströms vistelseorter och litterära miljöer

Foto: Dion Ogust

Foto: Dion Ogust

Foto: Angela P. Shapiro

Maverick Conserts – Music in the Woods – räknar en över hundraårig tradition av kammarmusik, jazz och avantgardistiska musikframträdanden. Bl.a. har verk av John Cage uruppförts här. Konsertlokalen byggdes för hand 1916 av Hervey White och hans vänner. (Läs mer på hemsidan www.maverickconcerts.org)

Berättarformeln i romanerna om Stellan Petreus är nästan genomgående ”han – Stellan Petreus”, men i den sjunde och sista romanen finns flera avvikande avsnitt. Som redan framgått här ovan är Amerikaskildringen ett av dessa. Här berättas i jag-form, och även om det naturligtvis är Stellan Petreus som tänks berätta, så får man lätt intrycket att det är Hellström själv som minns tillbaka:

Och så började jag ett nytt liv. Upp klockan sju på morronen, hämta vatten, sätta på kaffe och rosta ett par brödsivor, bädda sängen och kasta ett öga i gårdagens New York Times. Sen satt jag vid det långa mat- och skrivbordet och arbetade ett par timmar till dess det blev tid att laga lunchen. Det blev för det mesta två kokta ägg eller uppvärmd pytt i panna. Efter lunchen gick jag ner till Jeff och hjälpte honom med tidskriften som kolonien gav ut. Jag blev så småningom sättare och – om jag får säga det själv – rätt så flink i fingrarna. Jeffs stuga hade bara ett rum, med den öppna spisen mitt inne i rummet. I ena halvan var det sätteri och tryckeri, med en sätkast vid det breda gavelfönstret som hade spindelväv i stället för gardiner. (*I morgon är en skälm*, s. 73)

Att Hellström också i verkligheten var engagerad i konstnärskolonins tidskrift och rent av medverkade med egna bidrag har jag sommaren 2019 funnit bekräftat från två olika källor. I brevet den 14 februari 1919 (till Karl Otto Bonnier) berättar Hellström avslutningsvis:

Jag har börjat medarbeta i en amerikansk litterär tidskrift och tjänstgör som min egen öfversättare och denna verksamhet har vissa utsikter till framgång. Jag sänder er ett par prof af mina första simförsök.

Tidskriftens namn, och att Hellström verkligen publicerades i den, framgår av en uppsats om konstnärskolonin The Maverick i boken *Remembering Woodstock*:

The ”painter element” was late in arriving at the Maverick. Long before the triumphal entry of Harry Gottlieb into the promised valley (1921), Hervey’s settlement had been overrun by a group of literary personalities. Under Hervey’s editorship, they had put out a splendid magazine called the *Plowshare* between 1915 and ’16. Allen Updegraff, Edwin Bjorkman, Gustave Hellstrom and Harold Ward were among the contributors to this excellent little periodical [...]. But the painters began coming after the war, and with their superabundant vitality began to overwhelm the effete writing crowd.⁴

⁴ Henry Morton Robinson: ”The Maverick” i *Remembering Woodstock. From the Publications & Archives of the Historical Society of Woodstock*, red. Richard Heppner 2008.

Den i citatet nämnde Edwin Björkman, som hade en framgångsrik karriär inom den amerikanska tidningsvärlden, är väl numera mest känd som den som översatte August Strindbergs skådespel till engelska. Han översatte också exempelvis Bjørnstjerne Bjørnson.

Novemhernumret 1919 av *The Plowshare*. Publicerad av The Maverick Press, Woodstock 1919. Redaktörer var Hervey White, Allen Updegraff och Carl Eric Lindin. Omslagen till detta nummer och även till decemhernumret samma år var originalbilder skapade av den franske konstnären Fernand Léger.⁵ Hellström hade inga bidrag med i detta nummer.
(Bild hämtad från www.abebooks.co.uk)

⁵ Uppgift ur *Fernand Léger: Exhibition, The Museum of Modern Art, New York, February 15–May 12 1998*, s. 266.

Den originella industribyggnaden ”Strykjärnet” ligger mitt i Motala ström och Norrköpings industrilandskap. Här finns numera *Arbetets museum*.

NORRKÖPING (1920–26)

Liksom Kalle Lekholm (Charles Holmes) i *Snörmakare Lekholm får en idé* kommer Hellström hem för att möta sin far och vara med vid dennes 75-årsdag (den 24 januari 1921), och liksom faktiskt är fallet i snörmakarromanen tycks födelsedagen inte ha firats i hemstaden.

Hellström har lämnat sin fru kvar i New York och han kommer de närmaste åren, åtminstone fram till 1925, att i huvudsak vara bosatt i Norrköping hos äldste brodern Nils och dennes fru Märtha. Nils är chef för lasarettet och de bor ståndsmässigt i överläkarvillan (se bild på nästa sida). ”Överläkarbostaden var ett stort schabrak, byggt för en barnrik familj och för människor som förde ett stort hus”, skriver Hellström i romanen *I morgon är en skälm* (s. 169). I villan skrevs *Dagdrömmar* och även delar av de följande två Stellan Petreus-romanerna.

Den gamla överläkarbostaden på Strömbacken vid Motala ström, ett hundratal meter uppströms från Norrköpings industrilandskap. Numera *Strömvillans fritidsgård* som drivs av KFUM i samarbete med Norrköpings kommun.

Adresser under Norrköpingsåren

26 och 29 december 1920: Öfverläkarens bostad, Lasarettet, Norrköping

Brevdateringen visar alltså otvetydigt att Hellström var hemma i Sverige redan i december 1920. Det har emellertid förekommit olika uppfattningar om den saken genom åren. En bidragande orsak till förvirringen kan vara att Hellströms alter ego Stellan Petreus tänks komma hem först 1922, enligt inledningssidan till *I morgon är en skälm*: "...han var klädd i en tätt åtsittande kavajkostym av senaste newyorksnitt, modell våren 1922..." (s. 7). I romanen kommer Petreus inte till Norrköping förrän vid juletiden samma år (alltså 1922).

I Norrköping är det alltid samma adress som gäller, men Hellström är inte alltid där, så de i brev angivna adresserna har även under dessa år sitt intresse för den som vill följa hans resor och förehavanden.

Januari–december 1921: Öfverläkarens bostad, Lasarettet Norrköping

Adressen är belagd för följande datum detta år: 19 januari, 26 januari, 26 juli, 29 augusti, 12 september, 28 september, 7 november, 10 november, 18 november och 24 november.

Som redan antytts speglas Hellströms livssituation och boendemiljö i Norrköping i Stellan Petreus-romanen *I morgon är en skälm* (s. 160–247). Men fiktionens Stellan Petreus har inga syskon utan bor i stället hos sin favoritkusin Agnes och dennes man, kallad Fakiren, som lär vara ett också utseendemässigt nära porträtt av Hellströms äldste bror, Nils Hellström. Fakiren är överläkare och slåss med stadens politiker för att få ett nytt sjukhus till stånd, för att ersätta det alltför omoderna och trångbodda gamla sjukhuset (s. 179ff). Så var det också i verkligheten, och det nya sjukhuset i Norrköping skulle stå färdigt 1927.

Sjukhusbyggnaden på Strömbacken används numera som en del av Ebersteinska gymnasiet.

I citatet här nedan ger Hellström en snabbskiss av staden vid Motala ström (som inte nämns vid namn):

Det ville aldrig bli någon riktig vinter. Snön föll, blev liggande några dagar och smälte igen. Det föll ny snö som försvann lika fort som den kommit. Det fanns ingen tjäle i jorden. Stellan hade hoppats att lära sig åka skidor, en i hans ungdoms landskap okänd sport. I stället köpte han ett par galoscher, en fotbeklädnad som han inte använt sen han var hemma sist. I dem vadade han dagligen ett par timmar längs de moddiga landsvägarna eller längs den långa hamnkajen, där avtacklade, sjöodugliga kristidsbåtar som en sex, sju år tidigare kostat en förmögenhet låg på svaj ute på strömmens vatten, rostiga som grekiska tramps. Han undvek så mycket han kunde de trånga gatorna, deras smala trottoarer, snusbruna snösörja och

överdimensionerade trafik. Det var ett industrisamhälle som för längesen vuxit ur kläderna och inte tycktes kunna komma tillrätta med sig själv i sin blandning av expansionsdrift och grottekvarnsstämning, av nybyggda rikemansvillor och stabila eller nyförvärvade förmögenheter, smutsgrått proletariat, insprängt med arbetslöshet, överfyllda hyreskaserner och i utkanterna kåkstäder. Mänskligare än Manchester och Liverpool. Men på samma gång omänskligare, på grund av den trånga ram inom vilken kontrasterna var inklämda.

I varje fall gjorde den det intrycket på Stellan. Hur den verkade på Fakiren visste han inte. Han var en slav under sina plikter. Agnes hade sina intressen: välgörenhet, kvinnoorganisation, sociala uppgifter. [---]

I morgon är en skälm, s. 184f)

Norrköpings hamn är byggd längs Motala ströms stränder.

(Bild: nrkphistory.wordpress.com)

I berättelsen ”En hamnpromenad” i samlingen *Mannen vid ratten* (1926) förekommer en av de typiska Norrköpingsmiljöer, som nämns redan i citatet ovan, nämligen hamnen: Berättelsens jag går på kajen. Han iakttar och funderar samtidigt. Så småningom väcks inom honom ett barndomsminne från Åhus hamn, nära Hellströms hemstad Kristianstad. Här nedan återges endast de insprängda miljödetaljerna från den förstnämnda hamnen:

Jag har på min eftermiddagspromenad kommit ned till hamnbron, där jag blir stående och hänger över stenbarriären och av en gammal vana från barndomen spottar ett par slag ned i det bläcksvarta vattnet. Den oändliga vinterskymningen har släpat sig in i mörkret, hamnens båglampor spegla

sig i strömmen som gula, fladdrande vimplar, den långa raden av svarta och grå ångbåtsskrov ha i de skugglösa och tvära övergångarna mellan starkt ljus och natt fått oceanångares dimensioner. Strålkastare belysa deras för- och akterdäck likt teaterscener, där det spelas ett det hårda arbetets monotona skådespel. En och annan replik når mig: Håll an! Stop! All right! Det ryker vitt kring ångvinscharna, lyftkranarna svänga fram och åter som spröten på jätteinsekter, kättingar skramla, tackjärnstackor, pappersmasselbalar, antracittunnor hissas och firas, tomma eller lastade godsfinckor glida ljudlöst fram och tillbaka på de tredubbla spåren längs kajen, en svordom, ett skrik, ett nytt: "Håll an!" skär genom kättingrassel, visselpipor och bogserbåtssignaler.

Hamnen och Hamnbron i Norrköping. Fotot är taget från öster och alltså in mot stadens center
(Bild: Digitalt Museum)

Nu stiger en vit rök som en esprit i den stilla, kyliga luften ur ett av skrovens ångvisslor och sekunden efter eka tullhus och magasiner av visslans hesa, rostiga bölande. Det är en ballastad tramp på utgående. Sakta och majestätiskt svänger den med aktertrossarna ännu fastgjorda, sitt höga, svarta skrov. Besättningen springer fram och tillbaka, äntrar trappor, försvinner i skott, medan gubben står lugn och trygg uppe på bryggan med högra handen om maskintelegrafen. Plötsligen ertappar jag mig själv med att stå och svära: Satans tjuvgubbe, förbannade snålvarg! Det är nämligen helgdagsafton och jag vet, hur det känns framme i skansen att nödgas sätta

näsan ut till sjöss en kväll som denna, då staden bjuder inte bara på den vanliga bion och ölkrogarna, utan på danslokaler och hundratals fabriksflickor, som ha natten på sig och ingen fabriksvissla att tänka på tidigt på morgonkröken. Men det finns andra som komma att tacka honom. Det är väl några hundra kronor han sparat in åt rederiet med att på detta sätt helga minnet av de tre vise männens tribut åt världens frälsare.

[---]

Utan att veta det och utan att vilja det, har jag kommit ned på kajen och vankar fram mellan godsfinckor, högar av pappersmassa, stenkol och bomullsbalar [...].

[---]

Inklämd mellan två stora engelska koltramps, svarta som sjöare och med mönjefläckar som lappar på kläderna, brutala i de raka, tunga linjerna och de korta, tjocka masterna med sina stretande lastbommar, ligger en fregattacklad seglare. Jag skulle kanske knappast ha lagt märke till den om det inte varit för fullriggartacklingen och de något förstagade masterna, som i sina graciösa linjer ge ett intryck av en kropps spänstighet och en materias motståndskraft. Det är ett ljusgråmålat skrov med klipperskeppets skarpa bog och utfallande förstäv. Mitt i denna vinterkvälls tilltagande kyla, då man tycker sig känna, hur vattnet börjar frysa till inne längs kajskoningen, kommer fullriggaren mig att tänka på lustjakter och sommar, solglittrande fjärdar mellan grankläddsvarta öars taggiga konturer. Jag blir stående och ser ned på däck, vars reling ligger i jämnhöjd med kajkanten, medan jag känner det, som om ett virrvarr av vaga och stridiga minnen kämpade mot varandra inom mig för segern och med den klarheten, den distinkta formen. Däcket ligger tomt, med presenningar över lastluckorna, och en stor, våt fläck, som ser svart ut i det kalla ljuset från kajens båg-lampor, ger vid handen att det inte är längesedan det svablades, helgdagen till ära. Det brinner ljus i skans och kajuta och röken stiger ur kabyssens lilla skorstensrör, taggigt och bränt i kanten.

[---]

(”En hamnpromenad” i *Mannen vid ratten*, s. 261ff)

Romanen om polismästaren Carl Heribert Malmros (1931) är den enda av de större berättelserna som inte entydigt tycks kunna placeras i en konkret miljö. Hans hemort kallas ”Söderås”, vilket ger vissa associationer, och staden sägs dessutom vara trafikerad av spårvagnar, vilket inte har varit särskilt vanligt i svenska städer.

Strejkmotivet tycks närmast vara hämtat från en konflikt i Malmö, vilken ledde till de s.k. Möllevångskravallerna 1926. Av Tomsons avhandling framgår att Hellström har dragit nytta av den inflammerade pressdebatten kring denna konflikt.⁶ Att händelseförloppet inspirerats av konflikten i Malmö blir än tydligare i Anders Björnssons uppsats ”I modernitetens malström. Kring Carl Heribert Malmros”.⁷

När polismästare Malmros vid konfliktens början hastigt ska ta sig hem från Paris tar han flyg till Malmö men sedan tåget norrut till Stockholm. Staden Söderås ligger därefter halvvannan timmas bilresa från Stockholm (med 1920-talets vägar och hastigheter). Staden kan därför inte ligga längs stambanorna, vilket egentligen borde utesluta spårvagnsstäder som Norrköping och Uppsala.

Därmed finns inga uppenbara alternativ alls att välja bland. Dessutom sägs Malmros ha sitt ämbetsrum ”i det nya Tengbomska rådhuset”, vilket kunde peka mot Borås (jämför namnet Söderås!), som har ett rådhus ritat av Ivar Tengbom.⁸ Dock är avståndet från Borås till Stockholm alltför stort.

Slutsatsen blir att staden Söderås ytligt sett är en fantasiprodukt. Har man väl accepterat denna tanke kan man dock gå vidare ytterligare ett tankevarv. Romanens konflikt har visserligen inspirerats av händelser i Malmö, men Hellström har aldrig själv bott i denna stad. Namnledet ”Söder”, däremot, kan leda tankarna till Söderköping, där Hellström vistats en del genom åren. Och spårvagnarna passar bra ihop med grannstaden Norrköping, där Hellström ju bodde under flera år. Om vi därtill lägger att författaren i romanen faktiskt infogade den ovan citerade novellen ”En hamnpromenad”, som miljömässigt hör hemma just i Norrköping, så känns tanken rimlig att det framför allt är denna stadsmiljö som Hellström ser framför sig när han skriver romanen om polismästaren Carl Heribert Malmros.

⁶ Se Tomson, s. 248, not 7.

⁷ Anders Björnssons uppsats finns publicerad i *Det var ingen tjusande idyll. Gustaf Hellström och hans tid*, red. Lennart Leopold och Eva Ström (2009).

⁸ Rådhuset i Borås invigdes 1910, då Hellström redan levde utomlands. Ivar Tengboms stora genombrott som arkitekt kom med Stockholms konserthus (1924-26), så hans namn var verkligen aktuellt vid denna tid.

26 och 27 oktober 1921: Kristianstad

Som framgått i Första delen bodde fadern numera på Karlavägen 3 på söder i Kristianstad.

Detta är det första i brev belagda besöket i hemstaden sedan januari 1906, då fadern fyllde 60 år. Det är dock rimligt att antaga att Hellström besökte staden redan på våren 1921. Se de inledande resonemangen under rubriken Kristianstad i Första delen!

4 januari 1922: 214 East Fifteenth Street, New York

Hellström gör en sista resa till sin första hustru. Officiell blir skilsmässan först fyra år senare (se nedan vid 1926). Adressen är belagd på följande datum: 8 januari, 29 januari, 12 februari, 13 februari och 28 februari.

27 mars 1922: Lasarettsvillan, Norrköping

Hellström är tillbaka i Sverige. Som framgått ovan tänks romanernas Stellan Petreus återvända från Amerika först våren 1922, vilket alltså motsvaras av Hellströms om inte första så dock *slutgiltiga* återkomst till hemlandet.

Adressen anges också på brev 6 april, 13 april och 30 oktober 1922.

17 juni 1923: Lasarettsvillan, Norrköping

Utö hade tidigt blivit ett populärt sommartillhåll för konstnärer och författare.
Bilden ovan: "Kapprodd" av Anders Zorn (1886).

29 augusti 1923: Hotellet, Utö

Detta är veterligt första gången adressen Utö förekommer i bevarade brev, men allt talar för att Hellström hade varit här redan 1904 eller 1905.⁹ Och till Utö skulle han återkomma många gånger. De första åren bodde han på hotellet, men i och med äktenskapet med Carin Waern Frisell 1926 fick han tillgång till ett hus och byggde sig dessutom en liten skrifvarstuga. (Se nedan vid 5 september 1926 och 17 november 1933.)

I ett av de inledande avsnitten i romanen *Sex veckor i Arkadien* (1925), som enligt fiktionens kronologi utspelar sig cirka tjugo år tidigare, minns Stellan Petreus sommarens skärgårdsvistelse:

Med ett sting i hjärtat revs han med av melodien. Ty i den boston, som spelades där inne låg hans sista sommar begravnen och i den steg den åter upp med en plötslig häftighet, som kom hans bröst att värka: fjärdens glitter eller vita gäss, vita segel, vitklädda unga kvinnor, den svarta skogsmuren, som betecknade fastlandet, havets dån på öns andra sida, kvällarnas societetssalong med gardinerna fladdrande i luftdraget, nattens trånsjuka

⁹ För utförliga texter kring Gustaf Hellström och Utö, se Gustaf Hellström-sällskapets medlemsblad nr 7 (nr 2 2004), som kan laddas ned som PDF från www.gustafhellstrom.se.

piglock nere från ångbåtsbryggan, där sommargästernas jungfrur dansade med flottister från några svarta torpedbåtar, som lågo för ankar bakom en vitkantad kobbe ...

[---]

(*Sex veckor i Arkadien*, s. 12)

22 november 1923: Lasarettet, Norrköping

Hellström trivdes inte med sin situation som beroende av sin bror och svägerska, vilket framgår av flera brev, och han mådde periodvis inte bra. Detta kan ju också ha med det självbiografiska projektet att göra. Att gräva i sitt förflutna och göra skönlitteratur av det var säkerligen en tung verksamhet.

Av brevet av den 22 november 1923 framgår att han nu mår riktigt dåligt: ”Jag ligger för närvarande internerad och isolerad i en ’nervous breakdown’ åtföljd av de vanliga ångestttackerna [sic] och sömnlösheten”, skriver han. På ”onsdag” går resan till ”ett hvilohem i Tyringe”, skriver han vidare. Planen är att stanna ”till dess jag har tredje delen af boken samt en samling noveller färdig, d.v.s. till i fram i maj”. I själva verket fortsatte Hellström sedan till Lund (se nedan).

12 och 30 december 1923: Sanatoriet, Tyringe.

I romanen *I morgon är en skälm* råkar Stellan Petreus ut för en allvarlig psykisk kollaps, och på mentalsjukhuset uppmanas Stellan av läkaren att skriva av sig sina funderingar. Detta leder till att en stor del av den fortsatta romanen är skriven i jagform (s. 256–386).

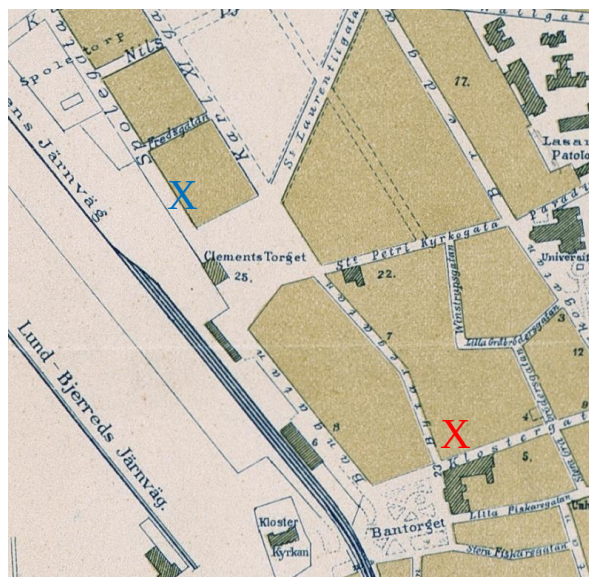
Sanatoriet i Tyringe, en ort väster om Hässleholm.

12 mars 1924: Spolegatan 4, Lund (Även den 31 maj.)

På Spolegatan 4 arbetar Hellström med det som ska bli den tredje Petreus-romanen, *Sex veckor i Arkadien*, som utspelar sig i Lund och skildrar kärleksförvecklingarna mellan Gertrud Bondesson och Stellan Petreus.

I huset på Klostergatan 16 (bilden till vänster; rött kryss på kartan nedan), i skuggan av Grand ”vid Klostergatans mynning till Bantorget” (s.165), bor Gertrud. Själv bor Stellan uppenbarligen just på Spolegatan (blått kryss), även om inte gatunamnet nämns (bilden visar nr 4, från Hitta.se). Det är mellan dessa två hus som Gertrud springer sin sista kväll i livet: ”Hon halvsprang längs Bytaregatan, kom fram till Clemenstorget, sneddade över det och stod vid Stellans port” (s.331).

13 oktober 1924: Stadshotellet, Söderköping

Under Londonåren 1908–10 hade Hellström ibland gästade sin bror Nils och svägerska Märtha i Söderköping, där brodern hade tjänst på sjukhuset. Nu efter återkomsten till Sverige var han ju åter bosatt hos dem, fast i Norrköping. Som vi redan sett längtade han dock stundom bort till något mer avskilt.

Till Söderköping var det inte långt från Norrköping och Hellström sökte sig dit hösten 1924. Vistelsen i Söderköping utnyttjas i den sista Petreus-romanen, där Stellan Petreus efter fjällvistelsen reser söderut och tar in på Stadshotellet i en liten stad som enligt miljöbeskrivningen utan tvekan motsvarar verklighetens Söderköping (*I morgon är en skälm*, s. 135–159).

Petreus finner vid ankomsten att det skett en del förändringar i staden, så liksom Hellström själv tänks Petreus alltså känna staden sedan många år tidigare.

I *romanens* kronologi är vi framme vid sensommaren 1922 och Petreus bor kvar på hotellet ända till ett par dagar före jul (s. 160). Vistelsen präglas av att det nyligen har varit folkomröstning om spritförbud. Nej-sidan vann som bekant, men med liten marginal. Något förbud blev det alltså inte men väl fortsatt ransonering i enlighet med det s k Brattsystemet.

Stellans tankar kretsar samtidigt en hel del kring att det är spritransoneringstider och detta färgar också bildspråket:

Också hotellet där han tagit in var nytt, tre våningar, rött tegel och en lanternin i form av en butelj Johnny Walker med en kork lik en rikt utsirad kungakrona.
(*I morgon är en skälm*, s. 136)

Johnny Walker var Hellströms favoritwhisky, kan tilläggas.

Första brevbelägget för en vistelse i Söderköping efter återkomsten från Amerika är alltså från hösten 1924, men Hellström tycks anknyta till staden i en novell som publicerades redan året dessförinnan, så han måste ha varit där också någon gång tidigare.

I novellen "Äktenskapsskolan" läser vi inte om en luttrad utrikes-korrespondent som återvänt till hemlandet, utan om en nyantälld adjunkt på läroverket, och för en sådan var det tydligen inte whisky som gällde, utan punsch. Bildspråket varierar därmed:

Då filosofie magistern Ernst Ringerz efter genomgången provår i Stockholm den hösten tillträdde sin befattning som lärare vid den lilla stadens realskola, inackorderade han sig, i likhet med samhällets övriga bildade löshästar, i maten på stadshotellet.

Det var ett alltför nybyggt tvåvånings tegelhus med högt, brutet tak, som kröntes av en lanternin, vilken på avstånd hade en illusorisk likhet med en Grönstedts blå.

Dagens Nyheter den 25 november 1923

28 december 1924: Lasarettsvillan, Norrköping

Hellström skriver i detta brev, att han så småningom vill ha tillbaka manus för att skriva om andra avdelningen av *Sex veckor i Arkadien*.

29 maj 1925: Norrköping

"Boken" skriver Hellström i maj 1925, har "förlängts med ytterligare 100 trycksidor och jag hoppas att förlängningen ska visa sig vara till fromma för det hela", skriver Hellström. Romanen *Sex veckor i Arkadien* kom ut någon månad före jul.

26 juli 1925: Norrköping

12 augusti 1925: Hotellet, Utö

20 nov 1925: Breviks herrgård, Lidingö-Brevik.

Breviks herrgård tycks ha fungerat som pensionat på 1920-talet.

14 april 1926: Storlien.

I brevet skriver Hellström: ”Här är full snöstorm i dag och man måste sitta med ryggen ända upp till täljstenskaminen för att få någon trefnad ur tillvaron.”

Denna miljö tycks kunna motsvara de tidiga avsnitten i romanen *I morgon är en skälm* (1952). I romanen finns detaljer som pekar mot Storlien, bland annat talas om de karolinska soldaternas strapatser under återtåget från Norge. Rune Oxelqvist menar dock i sin licentiatavhandling att beskrivningen av hotellet stämmer in på Sälens högfjällshotell. Jämför därför också augusti 1938, nedan.

STOCKHOLM OCH LONDON (1926-35)

Namn: H E L L S T R Ö M, Erik Gustaf DÖD 58 /

Födelseid: 1882 28/8

Titel: skriftställförfatt.

Bostadsadress	Dag för flytt, anmälan	Hänvisning till folkregistret
Runebergsg. 4, 2 tr. ö.g. v.	26 15/6	777 I
Regeringsg. 76, 3 tr. V.	26 16/11	359 I
27 9/11 England, London		
Runebergsg. 7, 6 tr. v.	37 26/1	779/6
Atterbomsvägen 46, 1½ tr. v.	37 5/5	1906/6
Bergmarksv. 12, 1½ tr. Bm	39 19/10	SE x 42/15
40 8/2 Essingestråket 37, 1½ tr. v. Bm		SEX 42/8

IDUNS KORTSYSTEM 265655 VAND.

15 juni 1926: Runebergsgatan 4, 2 tr. ö.g.v.

Adressuppgiften är hämtad från mantalsverkets kortregister (se bilden ovan).

Datomet borde gälla inflyttning, tycker man, men det är ännu inte belagt att han verkligen flyttade in på denna adress. I vilket fall som helst planerade han nu att stadga sig rejält.

Runebergsgatan 4. (Foto: Lennart Leopold)

Porten till Runebergsgatan 4. (Foto: Lennart Leopold)

Gustaf Hellström gifte sig med Carin Waern Frisell den 10 augusti 1926 i Engelbrekts församling, Stockholm. Men det skedde inte utan komplikationer, eftersom han inte hade skrivit sig i Sverige efter hemkomsten i december 1920.

Som framgått tidigare var Hellström sedan 1915 – och alltså fortfarande våren 1926 – formellt skriven på broderns tidigare adress i Eskilstuna (Klosters församling). Han hade inte heller klara papper på skilsmässan från sin amerikanska hustru. Hur allt detta löstes framgår någorlunda av ett brev till undertecknad från Landsarkivet i Vadstena. Se nästa sida:

LANDSARKIVET
I
VADSTENA

2007-09-25 Dnr VALA 422-2007/6170

Ert datum
2007-08-23

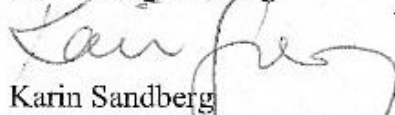
Lennart Leopold
Floravägen 74
291 43 Kristianstad

Enligt församlingsboken för Norrköpings S:t Olai församling 1925-1930 var skriftställaren och fil. kand. Erik Gustaf Hellström, född 1882-08-28 i Kristianstads församling, Malmöhus län skriven hos sin bror Nils Enoch Hellström med familj på adress Läkarbostaden, Strömbacken.

Han inflyttade 1926-05-27 till sin bror från Klosters församling, Södermanlands län och utflyttade 1926-06-16 till Engelbrekts församling, Stockholms län. I anmärkningsfältet står att han sedan 1915-12-16 genom borgerlig vigsel varit "i äktenskap förenad med Louise L. Shoemaker, f. 1888-05-25" samt att betyg för äktenskapsskillnad utfärdats den 2/6 1926.

Faktura för utförd forskning bifogas.

Med vänlig hälsning

Karin Sandberg
Folkbokföringsavdelningen

Som framgick i *Första delen* vid året 1915 varierar uppgifterna, men om man ska döma efter det som skrevs i *Dagens Nyheter* så hade giftermålet mellan Gustaf och Louise Shoemaker ägt rum någon gång i november. Varför det i Engelbrekts församlings församlingsbok i stället står den 16 december är något av en gåta, men kanske har äktenskapet officiellt registrerats i New York först detta datum?

Hellström är nu gift för andra gången och dessutom ingift i en mycket rik släkt. Hustrun, Carin Waern Frisell, är dotter till Grängesbergslagens chef Erik Frisell och dennes hustru Christina (Stina), född Waern. Carin motsvaras i Petreus-serien av Siri Bumester, som sägs vara uppvuxen på en bruksort, men hur nära porträttet annars kan vara är svårt att säga.

Carin Waern Frisell
(Bild ur Anna Hylanders dokumentärfilm *Ester Blenda*.)

Runebergsgatan 4 ligger strax väster om Humlegården och Villagatan 2 där Carin Waern Frisell hade sitt föräldrahem. Som antydde ovan finns det dock inga brev som bekräftar att han verkligen flyttade in på adressen. Sommaren 1926 kan ha tillbringats på Utö och redan i november samma år har man enligt breven adress på Regeringsgatan (se nedan).

5 september 1926: Utö

I fortsättningen förekommer Utö relativt regelbundet fram till 1935. Carin hade sedan tidigare ett hus på Utö och Gustaf lät bygga sig en liten skrivarstuga strax vid sidan om. Huset på Utö hette Liljeberget och heter så fortfarande. Den och skrivarstugan ligger i området Trema i närheten av gruvbyn. Se också nedan vid 17 november 1933.

Hellströms skrivarestuga på Utö.
(Foto Helge Ström)

16 november 1926: Regeringsgatan 80.

Uppgiften finns i Mantalsverkets kortregister (avbildat vid den 15 juni, här ovan). Maskinskrivet står det Regeringsgatan 76, 3 tr., men numret är överstruket för hand och ändrat till 80.

Samma ändring kan noteras i verkligheten. Inhugget i sten till höger om porten står 76 (se bilden nedan), men direkt över porten står det numera 80. Adressen ligger ett par kvarter sydväst om Humlegården.

Regeringsgatan 80.
(Foto: Lennart Leopold)

Från och med den 9 november 1927 är Hellström skriven i "London, England". Uppgiften finns i Mantalsverkets kortregister. Efter detta tycks Hellström inte ha varit officiellt skriven i Sverige förrän den 26 januari 1937, då adressen i kortregistret anges som Runebergsgatan 7.

Men även om Hellström formellt är skriven i London avbryts Londonvistelserna av flera längre perioder av skönlitterärt författande hemma i Sverige. Ingemar Hermansson sammanfattar:

Hans första artikel från England kom 1 november 1927. Under de följande åren förekom ibland långa uppehåll i rapporterandet, sex månader hösten 1929, fem månader hösten 1930, fyra månader sommaren och hösten 1931, sex månader hösten och årsskiftet 1932-33, två månader sommaren 1933. Under hela 1934 fanns inte en enda korrespondentartikel av honom i DN. Under dessa år vistades han ofta i Sverige. Fr.o.m. juli 1935 upphörde rapporterandet.

Men under denna period skrev han också sina romaner *Polismästare Malmros*, publicerad 1931, och *Storm över Tjurö*, publicerad 1935. Dessutom gjorde han sin reportageresa till Tyskland 1933, där nazismen tagit makten. Dessa år blev alltså en viktig och verksam period i hans liv. (Ingemar Hermansson, *Att vidga sitt synfält – Gustaf Hellström*, s. 191)

26 oktober 1927: 53 Queen's Gardens, Lancaster Gate, London W2 (c/o Sven Frisell)

Under Londonvistelserna dessa år tycks Hellström ibland bo hos sin tolv år yngre svåger, Sven Frisell. Lancaster gate ligger direkt norr om Hyde park. Samma adress anges den 8 november.

Den närmaste porten på bilden är Queen's Gardens nr 53.
(Foto: Lennart Leopold)

7 december 1927: Hotel Inverness Court, 1-9 Inverness Terrace, Hyde Park, W.2.

1-9 Inverness Terrace. Hotellet på denna adress tycks stoltsera med två namn, förutom *Inverness Court Hotel* förekommer även namnet *Grand Royal London Hyde Park*.

(Foto: Lennart Leopold)

3 februari 1928: 29, St. John's Wood Court, London N.W.8.

Stadsdelen St. John's Wood ligger strax nordväst om Regents Park.

Samma adress anges i brev den 6 februari, 11 februari, 14 februari, 29 februari, 5 mars samt den 28 mars

St. John's Wood Court som stod inflyttningsklart 1921 är ett stort lägenhetskomples beläget i sydöstra hörnet av korsningen St John's Wood Road och Lisson Road. Hellström bodde enligt adressangivelsen i lägenhet nr 29. På

Hellströms tid hade fastigheten högst upp centralkök med matsalar för hyresgästerna, och själva lägenheterna tycks ha varit ganska små. Idag har de övre regionerna byggts om till lägenheter/penthouses.

7 juni 1928: National Liberal Club, Whitehall place, S.W.1.

Gustaf Hellström bor cirka tre veckor på National Liberal Club. I romanen *Kärlek och politik* sägs Hellströms alter ego Stellan Petreus ha invalts just i denna klubb, som grundades på 1880-talet av den liberale politikern och premiärministern William Gladstone. Miljön skildras i romanen (s. 10ff, 116 och s. 124ff). Det är hit Petreus flyr när polisen sätter in sina vattenkanoner mot demonstranterna på Trafalgar Square (s. 134f).

Som så ofta varvas verklighet med fiktion. Romanen utspelar sig cirka 1910, och det är knappast troligt att Hellström hade anknytning till klubben redan då. Hans ekonomiska och sociala position var på den tiden betydligt mer modest.

National Liberal Club ligger på adressen 1 Whitehall Place.

”The smoking room”, med Gladstones porträtt i helfigur ovanför den öppna spisen. National Liberal Club har en hemsida där man kan finna bl.a. ovanstående bild på rökrummet med den pampiga eldstaden. Klicka på länken: [National Liberal Club](#)

Här följer ett avsnitt ur romanen. Petreus kommer in på klubben efter att nyss ha mött svältande arbetslösa som vädjar om arbete:

När han kom fram till sin klubb, den engelska liberalismens högborg, gick han in i grillen. Det fanns inte en plats ledig vid något av borden. Det stod rödvinsflaskor vid vartannat eller vart tredje kuvert. Framme vid spiselbordet valde gästerna ut den köttbit de ville ha och konfererade med de två kockarna om, hur de ville ha den tillredd. Under den stora kopparhuven över spisen halstrades saftiga kotletter och biffstekar över elden. Fettet drop fräsande ner i lågorna. Luften var tung av stekos. Han kände sig plötsligt illamående och gick en trappa upp i biblioteket, där den Gladstoneska boksamlingen klädde vägarna från golv till tak. Tre herrar låg i var sin låga länstol framför den tomma spisen och smälte maten med benen utsträckta, händerna sammanknäppta på magen och en näsduk över ansiktet. De snarkade sakta i olika tonarter.

Han gick ut i tidskriftsrummet bredvid och beställde ett par skinksmörgåsar och ett glas bitteröl. Han erkände villigt att det var en löjlig protest mot de ätande och drickande herrarna i grillen och de matsmältningssnarkande herrarna i biblioteket. Men det var det enda sättet han kunde protestera på. Och för resten hade han förlorat aptiten. (*Kärlek och politik*, s. 116f)

19 juli 1928: Utö

Som så ofta tillbringar Hellström en del av sommaren på Utö.

20 oktober 1928: 53 Queen's Gardens, Lancaster Gate, London W2.

Tillbaka i London och återigen på adressen 53 Queen's Gardens. (Se 26 oktober 1927.)

3 november 1928: Svenska sjömanshemmet, White Chapel.

I november bosätter sig Hellström i ännu en fängslande miljö under några veckors tid, och så som var fallet med National Liberal Club kom också denna vistelse att användas litterärt. Adressen anges i ett brev den 3 november 1928 som Svenska sjömanshemmet, White Chapel – det gäller alltså en längre vistelse i East End. I *Kärlek och politik* (s. 248ff) bosätter sig Stellan Petreus på liknande sätt i East End, för att komma miljön och människorna inpå livet.

Men vistelsen har också en mer närliggande bakgrund. Den ingår nämligen i förberedelserna inför tre stort uppslagna artiklar med rubriken: ”East End förr och nu”. Den första avbildas här nedan. Den publicerades i *Dagens Nyheters* Söndagsbilaga den 9 december 1928. Artiklarna trycktes sedan om i boken *Från redingot till kavajkostym. Engelska studier* (1933).

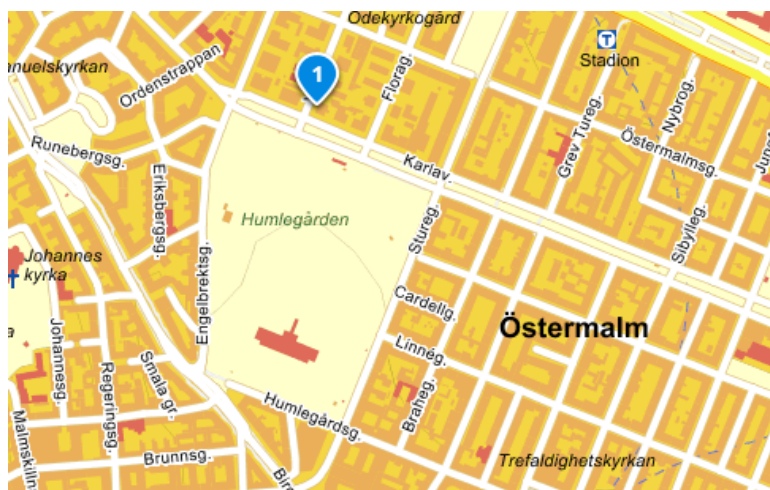
19 oktober 1929: c/o Frisell, Villagatan 2, Stockholm

Denna imponerande villa uppfördes 1889, ritad av arkitekten Wilhelm Klemming. Carins far Erik Frisell köpte den cirka 1909. Invändiga förändringar i jugendstil gjordes då av arkitekten Ferdinand Boberg.

Villagatan 2
(Foto: Lennart Leopold)

Huset skulle senare bli makarna Hellströms hem mer stadigvarande (se vidare under 1933, nedan). Den pampiga villan ligger alldeles norr om Humlegården, runt hörnet från Karlavägen. Efter föräldrarnas död tycks Carin Hellström (som då var skild från Gustaf) ha bott kvar ensam, fram till sin död 1972. På senare år har villan ägts av Polska ambassaden. På kartan ligger Villagatan 2 där den blå pilen pekar:

Från och med 1930 kan Gustaf Hellström knytas till Hampstead.

Hampstead, som sedan länge är populärt bland intellektuella, konstnärer, författare osv, har bidragit till framför allt den yttre miljön i Stellan Petreus-romanen *Kärlek och politik* (1942). Den inre miljön i romanen, däremot, alltså scenerna från "the boardinghouse" och karaktärerna där, går tillbaka på de tre ungdomsåren på Church Road nr 35 i Richmond. (Se vidare i min uppsats "Han hamnar fel – men ändå rätt! Funderingar kring Hellströms Londonskildringar" i Gustaf Hellström-sällskapetets medlemsblad nr 14, som kan laddas ned från www.gustafhellstrom.se.)

Karta över Greater London från Wikipedia Commons.
Hampstead markeras med ett rött kryss.

Hellström om Hampstead

De närmaste åren bor Hellström på flera olika adresser i Hampstead, som är en stadsdel med mängder av litterära och konstnärliga anknytningar. Här närmast kommer några miljöavsnitt ur *Kärlek och politik* (1942).

Hellström samtalade gärna med människor på pubar, liksom Stellan Petreus. Det var ofta så han fick information om det vardagliga livet och inblick i den allmänna opinionen för dagen. Sådant var ju viktigt för en utrikeskorrespondent.

I ett av de tidiga avsnitten i *Kärlek och politik* ska Petreus göra en intervju i ett hus i en stadsdel som ännu är främmande för honom. Han frågar en konstapel om vägen men tappar snart bort sig igen:

Vid det här laget hade han glömt bort poliskonstapelns anvisningar på närmaste vägen till Hamilton House. Tvärsöver gatan låg en krog i ett gammalt korsvirkeshus. Den bar ett namn, i vilket många generationers erfarenheter förtätats: »En Fågel i Handen». Han beslöt att gå in och fråga. Det var en helt liten bar med tre ingångar tätt inpå varandra, avdelad i små bås efter olika samhällsklasser och kön. Han sköt upp den dörr, på vars matta glastruta det stod »Saloon Bar». Det var kyligt och skumt därinne och luften mättad med en doft av färsk sågspån och uråldrigt inbiten tobaksrök. Andra sidan den halvcirkelformiga disken, av vilken saloonbaren upptog ett litet segment, brann en kolbrasa i den öppna spiseln. Det fanns bara en gäst därinne. Han vände ryggen åt ingången och visade endast den långa insvängda ryggen av en grå ridrock med högt sprund och ett par smala ben iförda indiska ridbyxor. Mannens bakhuvud doldes av ett tillbakaskjutet plommonstop, vars hattbrätte baktill var försett med en svart säkerhetsnodd, som försvann innanför rockkragen. Tillsammans med värden granskade han skaftet på en golfklubba: klubbans huvud stack fram ett gott stycke åt vänster. Ingen av dem tog notis om Petreus. Han började känna sig överflödig.

– Ja, sade värden, nog är den spräckt alltid.

Mannen i riddräkten fortsatte att undersöka klubban utan att svara.

Värden vände sig nu till Petreus:

– Yessir!?

Klockan var ännu bara några minuter över tolv, och Petreus tvekade. Han ansåg sig böra beställa någonting, innan han kom med sin fråga. Öl befordrade dåsighet och lättja, och det var alldeles för tidigt för en visky. Han granskade flaskorna på hyllan över spiseln och fick plötsligt en idé. En kvartsbutelj champagne! Det var en lovordad engelsk förmiddagsdryck. Den påstods skänka framåtanda, tilltagsenhet och obesvärat uppträdande, just de egenskaper han behövde för sin förestående obehagliga expedition.

Själv hade han aldrig provat receptet. Men det kunde kanske vara värt ett försök.

– Jag tror, sade han, att jag ska ta en kvarts champagne.

Värden blev med ens intresserad. Han var en liten trind man i vita, uppkavlade skjortärmar och med vita, vaxade mustascher i ett runt, rödlätt, mot nästippen blånande barnansikte. Några långa, lätträknade hårstrån låg omsorgsfullt tillrättalagda över en rosig flint. Hans hy var utan en rynka, hans panna utan en fåra, och den lilla runda munnen putade ut en smula under mustaschen som på ett trumpet barn. Men de bruna ögonen spelade ekorripigga.

– Utmärkt förmiddagsdryck, sir, sade han. Den bästa som finns.
(*Kärlek och politik*, s. 33ff)

Petreus kommer aldrig iväg till sin intervju. Tillsammans med en av gästerna drar han i stället vidare till puben ”Tre domare”, och under eftermiddagen blir han så förtjust i stadsdelen att han bestämmer sig för att slå sig ned där. Han hyr in sig på ett boardinghouse. I början känner han sig ensam, men så småningom lär han känna hunden Bobb och vandrar med honom i trakten, något som skildras i ett långt men informationsrikt avsnitt:

Bobb var utan gensägelse traktens populäraste hund. Petreus förstod det redan den första dagen deras vänskap vuxit sig så stark, att Bobb insisterade på att följa honom på hans promenader och Petreus vågade ta risken, beväpnad med ett hundkoppel för att använda det i samma ögonblick hans öra uppfångade ljudet av en säckpipa. Alla kände Bobb! Alla hälsade honom med ett glatt: Hallå, Bobb! Petreus blev också i någon mån delaktig av denna popularitet. Tack vare Bobb införlivades han i samhället. Slaktaren, grönsakshandlaren och fisk- och vilthandlaren satte två fingrar till mösskärmen, när de passerade deras butiker. Petreus behandlades med en alldeles särskild vänlighet i tobaksaffären, blomsterbutiken och på postkontoret. Han blev delaktig av det leende som de tweed-tailormadeklädda damerna på morgonuppköp skänkte Bobb. Clintons kumpaner på »Fågeln» kände åter igen honom, likaväl som mr Johnsons åldriga dryckesbröder på »William IV». Han var inte längre en anonym främling eller en löskekarl. Tack vare vänskapen med Bobb hade han fått en ställning i samhället.

Det var också genom Bobbs förmedling han träffade Maureen.

Varje morgon efter frukosten gick de båda ut på en timmes promenad. De tog vägen uppför Hill street, förbi butikerna, till krönet, på vilket det vita vårmolnet vilat den första förmiddagen Petreus kommit till trakten. Där tog heden vid. Den var en av Londons största naturreservat, en av de allra sista kvarlevorna i dess omedelbara närhet av ett landskap från hedenhös. Här hade angler och sachser haft sina in- och utvandringssstigar. Här hade Caesar byggt sin härväg norrut, och på dess grund vilade fortfarande senare

tiders stråkväg. Här hade stråtrövare under århundraden legat på lur i ekdungar och bakom ginstbuskar och krävt sin tribut av lastforor, boskapsdrifter och herrskapskarosser.

Helt orörd var heden naturligtvis inte. Ljungen hade för länge sen ersatts av en fjädrande gräsmatta. Eklundarna hade så småningom förvandlats till timmer åt den engelska krigsflottan. Nu fanns endast några månghundraåriga bjässar kvar, i små klungor eller ensamt majestät, blixtslagna och plomberade. Ett band av konstgjorda, fågelrika småsjöar blixtrade och glittrade i solen som solkatter på en grön matta. Nere i en dalsänka åt öster låg en liten by hopkrupen till ett gytter av låga cottages, ett minne från Stora Pestens dagar, då rikemän från City och Westminster flytt hit undan smittan och döden. Englands kungar hade under seklernas lopp låtit privilegierade personer bygga villor längs den romerska härvägen, och inne i de täta resterna av en uråldrig skogsdunge bodde en landsförvist rysk storfurste. Över de höga murarna och trästaketen som omgav slottet och parken vällde vårens alla vällukter fram: magnolia, hägg, syrén, jasmin och fuktig dräktig mylla, medan hundratals fågelläten blandades till en jättekör, sordinerad av det täta lövverket.

Heden upptog inte någon ansenlig areal. Den var på sin höjd en sex, sju kilometer lång och en halvmil bred. Men tack vare naturens eget geologiska arrangemang gav den intryck av en vidd och en storhet, som om den planlagts av en modern landskapsarkitekt med uppgift att skänka utseendet av största möjliga volym åt ett begränsat antal kvadratkilometer. Varje morgon Petreus kom upp på krönet, där Hill street slutade, mötte den honom med samma överraskande förnimmelse av frihet och rymd, som när havet plötsligen och oväntat breder ut sig för ens blickfält. Han kunde aldrig bli riktigt klok på hur denna ständigt förnyade känsla av befrielse trollades fram. Förmodligen var det rymden över heden som framkallade effekten – de ständigt föränderliga molnen, stormridna eller lättjefullt framseglande, tunga och grå, ulligt vita och runda eller tunna som släpande skära eller rosafärgade slöjor... Synen var sig aldrig lik. Tack vare de oändliga nyanserna i Themsendistriktets atmosfär skiftade den med de minsta förskjutningar i väder och vind, från elementär vildhet och ruvande, revolutionärt grubbel till solstekt siesta.

Hela morgonen och förmiddagen var det livligt på heden. Då tog traktens invånare sin promenad där, i solsken och blåst, i regn och dimma. Luften genljöd av lössläppta hundars glädjeskall. Äldre herrar och damer i alla åldrar travade kors och tvärs på stubbsvansade jakthästar eller kråmande fullblod. Följd av en tropp ungdomar galopperade ridläraren, Petreus nyförvärvade vän från »Fågeln», fram i spetsen för sitt blankryktade stall, medan hans terrier, som kunde göra militärisk honnör när man sade »kex», låg som ett vitt, svartfläckigt streck ett långt stycke efter, med tungan fladdrande ur gapet.

Utsikt mot centrala London från Parliament Hill.

Längst bort i öster, strax innan heden gick abrupt över i en av norra Londons rökhöljda arbetarkvarter, låg en ensam kulle. Där brukade om vardagarna traktens drakflygare hålla till, då vinden lämpade sig för experiment och tävlingar. På söndagarna var kullen upplåten till ett fritt parlament, liksom Marble Arch och Tower Hill. Här debatterades religiösa problem, rasfrågor och politiska och sociala spörsmål. Här ventilerade också alla upptänkliga och otänkbara fantaster sina grillfängerier och sin fanatism. Här dundrade en stor, tjock, snaggklippt, valrossmustascherad och svettdrypande slaktare mot det förnedrande bruket av svordomar. Och här bevisade en äldre, barhuvad herre i redingote att jorden var platt som en pannkaka. Han hade en hög, smal, sluttande panna, ett yvigt, knollrigt silverhår, en martialiskt uppvriden, grå mustasch över tunna, spotska läppar och en svada som bemötte skratten och åtlöjet med kaskader av förakt över människornas dumheter och godtrogenhet. Det påstods att han om vardagarna var kontorschef i City.

En söndagsförmiddag – en solig dag med en frisk bris och vita ulltappar på slör i den sommarblå etern – såg han Maureen för första gången. [---] (*Kärlek och politik*, s. 91ff)

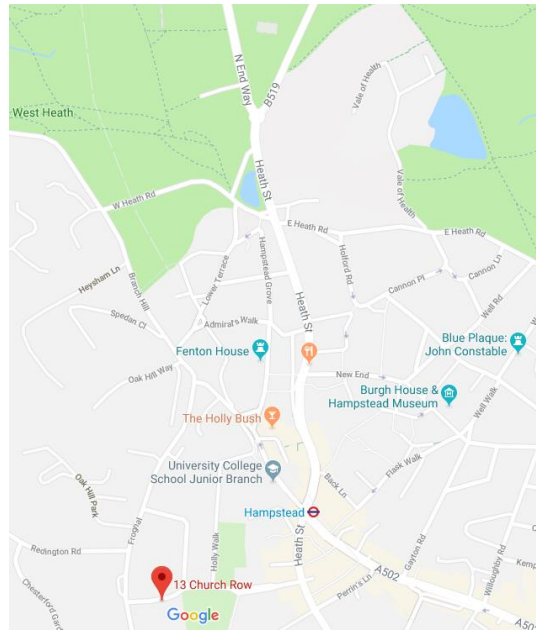

Hampstead Heath. Målning av John Constable, mellan 1825 och 1830.
Hämtad från Google Art Project.

Man kan notera att Hellström i texten ovan nämner ”en landsförvist rysk storfurste”. Detta syftar på den s.k. anarkisthövdingen Peter Kropotkin (1842–1921), och det intressanta är att Hellström av Ellen Key hade fått ett introduktionsbrev till just denne, men att han av allt att döma aldrig kom sig för att ta denna kontakt (brev till Ellen Key den 7/2 och 18/10 1910). Möjligen är det minnen av detta som ligger bakom skildringen av Stellan Petreus första besök i Hampstead, där han ju letar efter ett hus, i romanen kallat Hamilton House,¹⁰ där han ska göra en intervju. Petreus ser med obehag fram mot detta möte, och det blir heller aldrig av. Kanske var det i efterhand snarast insikten att han missat en spännande bekantskap som gjorde minnet obehagligt för Hellström?

¹⁰ I Hampstead förknippas Kropotkin tydligen med fastigheten Old Wyldes. Något Hamilton House finns inte i Hampstead men däremot en pub som heter The Duke of Hamilton och har anor sedan 1721.

Odaterat 1930: c/o Sven Frisell Esq., 13 Church Row, Hampstead, London, N.W.3

Hampstead enligt Google Maps. Adressen 13 Church Row markerad längst i söder på kartan. Längst i norr ligger Vale of Health, som inramas av heden.

Odaterat: Woodbine Cottage, Vale of Health, Hampstead, London N.W.3

Hellström tycks ha bott i Woodbine Cottage drygt ett år. Husen i Vale of Health är mycket eftertraktade. På Wikipedia läser man: "The Vale of Health is a small hamlet (named "Hatchett's Bottom" until 1801): accessed via a small lane off East Heath Road, it is surrounded entirely by the Heath. It is now one of the most expensive residential areas in the world."

Woodbine är det engelska ordet för kaprifol, och Woodbine Cottage har speciellt intresse därför att vi här tycks ha den direkta förebilden till "Villa Kaprifol" där Stellan Petreus älskade, irländskan Maureen O'Moore, bor tillsammans med sin sjuklige far. En hel del av karaktärerna i *Kärlek och politik* (1942) har mot-svarigheter i verkligheten, berättar Hellström i ett föredrag hösten 1942, men inte Maureen. Hon är "rena, rama lögnen", säger han och tillägger: "Jag önskar själv att jag mött henne" (*Personligt*, s. 87). Men Irland fanns ju och frihetskämpar som "gamle O'Moore" och dennes söner och dotter fanns. Irland och det irländska hade Hellström mött första gången under en hektisk bilresa 1931, och han besökte ön även vårvintern 1933, då han rapporterade om den dramatiska irländska politiken. Varom mera senare.

När Stellan Petreus i romanen besöker Maureen och hennes far får vi en ganska ingående beskrivning, framför allt av den yttre miljön:

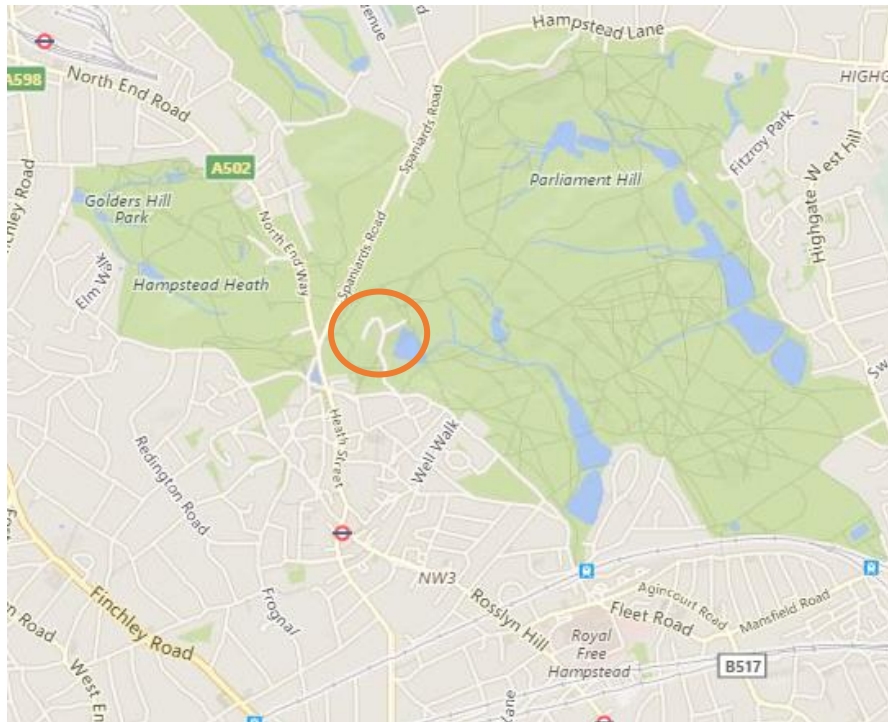
Han hade åtskilliga gånger gått förbi deras lilla hus. Det låg i en klunga andra små, låga villor i den lilla byn strax i början av heden, som kommit till under Stora Pestens dagar. Byn bestod på sin höjd av ett femtiotal hus, kanske färre, en stenlagd gata, ett par gränder, en krog och en ankdam, allt inbäddat i kastanjer, lönnar och lindar, ur vars väldiga grenverk eller yppiga lövformationer röken från skorstenarna steg upp som från en skogsbrand, som man aldrig lyckades få riktigt bukt med.

(Kärlek och politik, s. 238)

Vale of Health.
(Foto från Wkipedia Commons)

21 och 26 februari 1931 – Woodbine Cottage, Vale of Health, Hampstead

Norr om bebyggelsen i Hampstead ligger heden. Vale of Health ligger inom den röda cirkeln, omgiven av heden. Se flygbild nedan.

”Byn bestod på sin höjd av ett femtiotal hus, kanske färre, en stenlagd gata, ett par gränder, en krog och en ankdamm...”. Woodbine Cottage ligger vid det röda krysset på bilden ovan. (Skärmdump från Google Earth)

I Vale of Health saknas gatunamn och adresser med nummer, men i gengäld har alla hus sina egna namn. Woodbine Cottages läge på bilden markeras med ett rött kryss. Bilden är tagen från norr. (Foto: Tommy Gustavsson)

Woodbine Cottage läser man på den diskreta skylten åt gatan.
(Foto: Tommy Gustavsson)

”Den andra sidan av Villa Kaprifol vette åt en sandad gränd, likt en gång i en park, och var skild från den av en miniatyrträdgård med stockrosor på gräsplanen och American Pillars och Dorothy Perkins på murarna, som hindrade insyn från grannarna. Från miniatyrträdgården ledde två höga franska fönster in till bottenvåningen.” (*Kärlek och politik*, s. 238)

(Foto: Tommy Gustavsson)

För utförligare citat och resonemang kring Woodbine Cottage, irländskan Maureen och om Hellströms intresse för det irländska, se artiklarna ”Verkligheten bakom Maureens 'Villa Kaprifol' i *Kärlek och politik*” och ”I Gustaf Hellströms hjulspår på Irland” i *Gustaf Hellström-sällskapets medlemsblad* nr 15, som kan laddas ned som pdf på Gustaf Hellström-sällskapets hemsida.

Woodbine Cottage och andra författare

Det finns en legendartad historia om de stora romantiska poeterna Byron och Shelley som rör Vale of Health, och denna historia drar Hellström nytta av i samband med Stellans besök hos Maureen och hennes far. Efteråt utspinner sig följande replikskifte:

- Jag glömde också en annan sak. Byrons namnteckning.
- Har ni en sådan?
- Vi brukar alltid visa den för folk som kommer till oss första gången. Den sitter i en av rutorna på ett av de franska fönstren. Byron har skrivit sin namnteckning i den en gång med sin solitär, då han var och hälsade på Leigh Hunt, som bodde här i flera år.

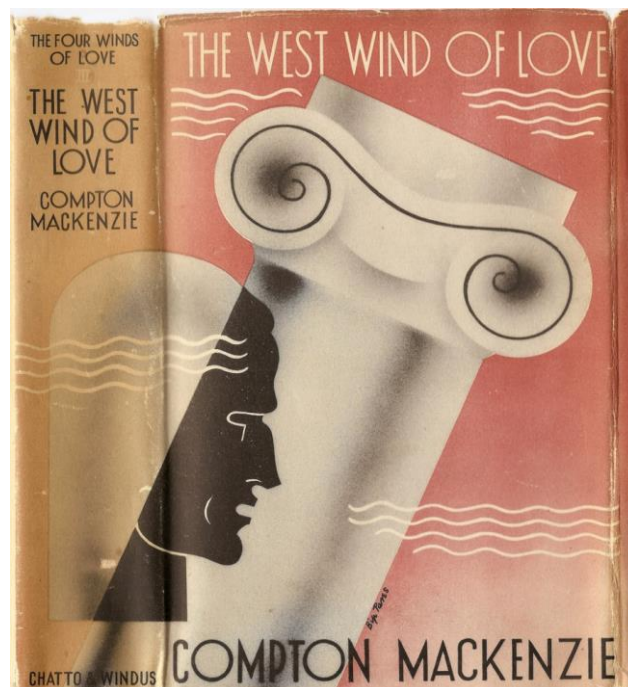
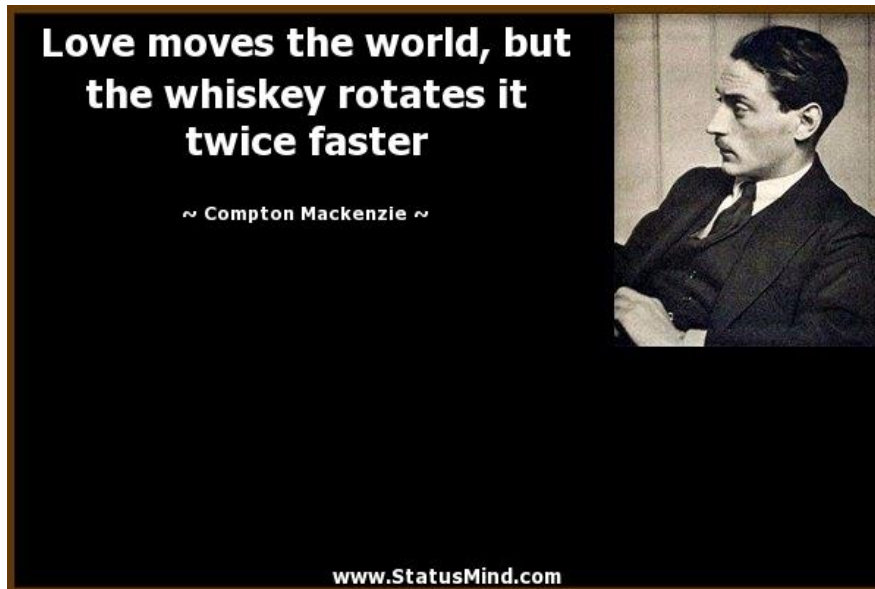
Kärlek och politik, s. 246.

Bakgrunden är följande. Det sägs att de bägge poeterna någon gång i slutet av 1810-talet ristat in sina namnteckningar i en fönsterruta i Vale of Health, i samband med att de besökte poeten Leigh Hunt. Namnteckningarna tycks aldrig ha återfunnits och det är inte ens klart vilken stuga Hunt bodde i.

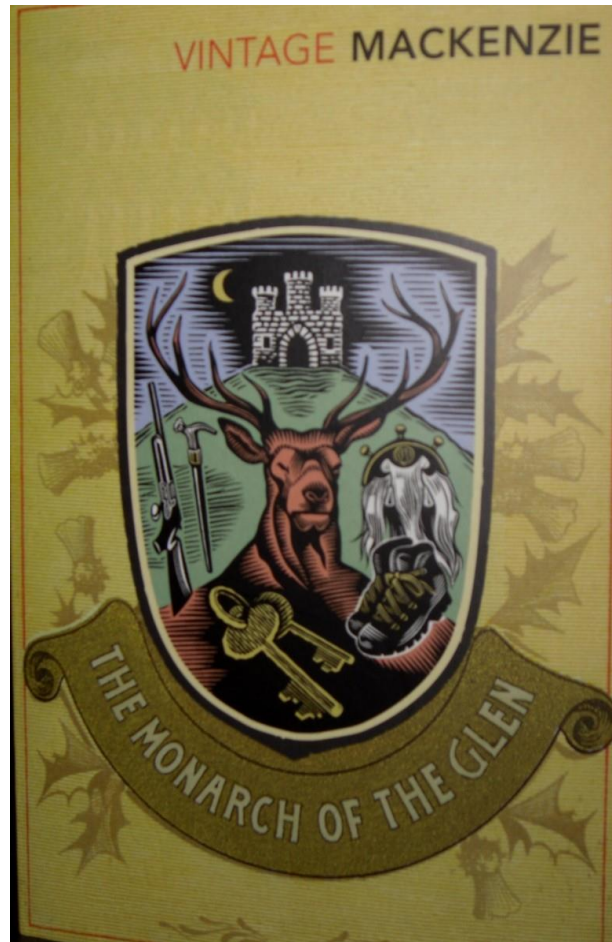
En skröna alltså. Däremot finns det en annan, helt sanningsenlig litterär anknytning till Woodbine Cottage. Varom mera på de nästföljande sidorna.

Compton Mackenzie

Innan vi lämnar Woodbine Cottage ska vi tillåta oss en litterär utveckling. Några år efter att Hellström flyttat ut, flyttade nämligen författaren Compton Mackenzie in och bodde sedan i huset åren 1937-43. Mackenzie var skotsk nationalist och föga förvånande förtjust i whisky.

I Woodbine Cottage skrevs romankvartetten *The Four Winds of Love* (1937-45), som anses vara – om inte hans mest kända så dock hans främsta verk.

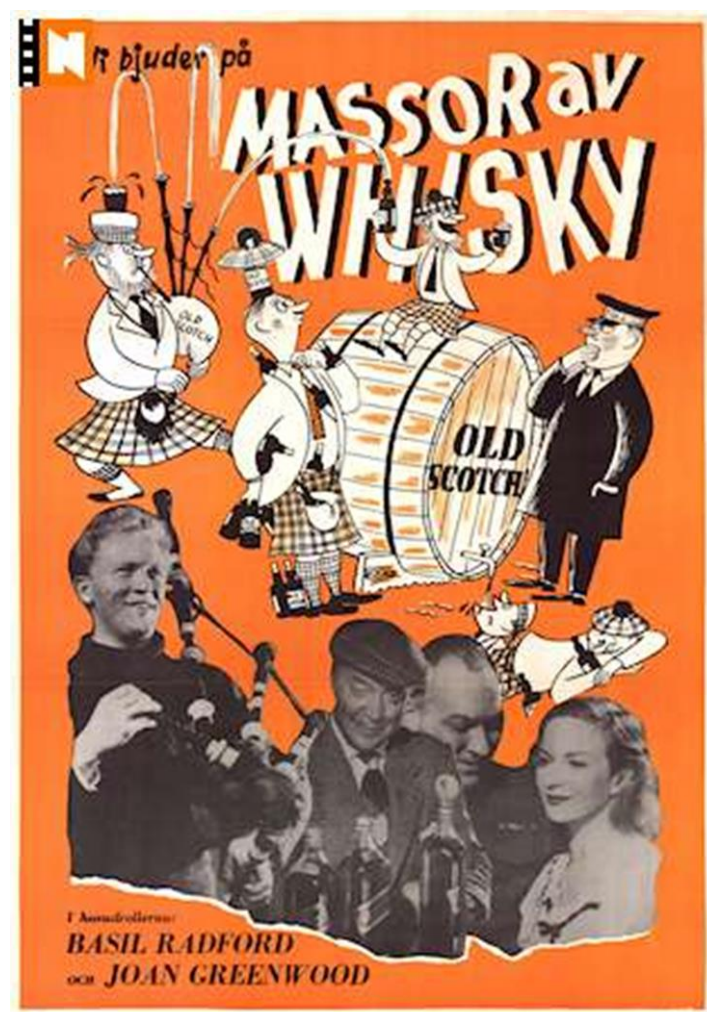

Mer känd för en svensk publik torde *The Monarch of the Glen* (1941) vara. På den romanen bygger nämligen den även i vårt land populära TV-serie som på svenska begåvades med den putslustiga titeln *En karl för sin kilt*.

Många av oss drar väl dessutom igenkännande på smilbanden när filmen *Massor av Whisky* kommer på tal, även den baserad på en roman av Compton Mackenzie.

Filmen utspelar sig under andra världskriget på en av kristidsrestriktioner helt torrlagd skotsk ö, där befolkningen plötsligt kan bärga en över havet gudasänd räddning (nedan). Författaren själv spelar den stackars kaptenen (ovan), som inser att hans grundstötta lastfartyg hastigt och lustigt har plundrats på hela sin dyrbara whiskylast.

På en mäklarsida (<http://www.zoopla.co.uk>) fann jag att Woodbine Cottage, med sina dryga 100 kvadratmeter fördelade på två våningar, var ledig att hyra år 2015 – av bilderna att döma mycket stiligt möblerad. Månadshyran angavs då till 3 250 pund. Ett par av mäklarsidans bilder återges här.

Sedan dess har huset emellertid totalrenoverats invändigt, så att inte mycket mer än de franska fönstren och de gamla trägolven känns igen på bild. I köket är till och med AGA-spisen bortforslad. Den begärda hyran är nu 1200 pund *per vecka*. Detta framgick sommaren 2019 på en annan mäklarsida, nämligen www.dexters.co.uk. Så här ser det ut idag.

Gustaf Hellström kom under de närmaste åren att bo på ytterligare några adresser i Hampstead. De redovisas nedan, men först följer ännu några givande upplysningar om stadsdelen.

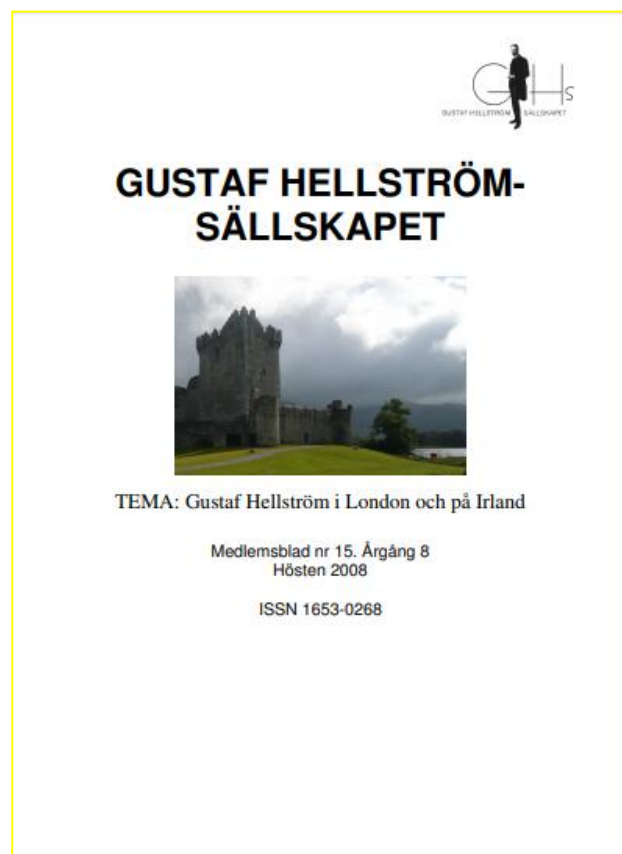
När den stora pesten härjade i London 1665 blev Hampstead en tillflyktsort för de bemedlade, och ända sedan dess har stadsdelen dragit till sig sådant folk. Här lär det exempelvis bo fler miljonärer än någon annanstans i England. Men här bor också sedan gammalt konstnärer och författare.

Som vi sett ovan går Stellan Petreus i början av *Kärlek och politik* in på puben ”En fågel i handen” och beställer ”en kvarts champagne”. Även ”William IV” nämns och på ett annat ställe ”Drottningens huvud” och ”Råbocken” (s. 58). Sug en egen pub-runda? Gå in på hemsidan *Beer In The Evening* och sök på Hampstead! En del av pubnamnen finns fortfarande kvar.

Påskan 1931: Rundresa med bil på Irland

Våren 1931 besöker Hellström Irland för *Dagens Nyheters* räkning. Resan redovisas i artikelserien ”Fyra dagar på Irland I-III”, DN 7.6, 9.6, 10.6. 1931.

För en utförlig artikel kring Hellströms förhållande till Irland samt rundresan med bil, se *Gustaf Hellström-sällskapets medlemsblad* nr 15, som kan laddas ned som pdf på Gustaf Hellström-sällskapets hemsida.

17 oktober 1931: c/o Sven Frisell, 13 Church Row, Hampstead, London N.W-3.

31 oktober 1931: 44 Frognal, Hampstead, London (N.W.3)

Denna adress anges även den 9 och 13 november samt den 12 december. Se bild och karta här nedan.

44 Frognal i Hampstead. Karta och gatuvy från Google maps.

16 december 1931: 17 Gardnor Mansions. Church Row, Hampstead, London N.W.3.

Adressen anges också den 22 december samt 14 och 19 januari 1932.

Gardnor Mansions vid Church Row, Hampstead. Fastigheten rymmer ett tjugotal eftertraktade lägenheter, varav Hellström alltså bodde i nr 17. (Bild hämtad från en mäklarsida.)

6 juli 1932: Utö

Utö återkommer den 7 juli och den 30 augusti.

12 januari 1933: c/o Frisell, Villagatan 2, Sthlm

Adressen återkommer den 6 juni och den 16 juni.

Se bild på det pampiga huset vid året 1929!

Maj 1933: Reportageresa i Nazityskland

I maj rapporterar Hellström i *Dagens Nyheter* från Hitlers Tyskland. Reportagen trycks om i boken *Det tredje riket* (1933). De finns numera även återutgivna och utförligt kommenterade i Gustaf Hellström-sällskapets bok *Gustaf Hellström i tredje riket. Vittnesmål från Hitlers nya Tyskland*, Visby Nomen förlag 2013. Här nedan avbildas omslagets framsida samt baksidestexten.

26 juni 1933: Utö

Utö återkommer den 27 juni

4 oktober 1933: c/o Frisell, Villagatan 2, Sthlm

15 oktober 1933: Utö

Utö återkommer den 5 november och den 6 november

13 november 1933 – c/o Frisell Villagatan 2, Sthlm

17 november 1933: Kalvtäppan, Utö

Ett par av breven i Bonniers arkiv är daterade ”Kalvtäppan, Utö”. En kalvtäppa var förr beteckningen för en liten hage, helt nära gården, där kalven/kalvarna fick beta i avskildhet. Sannolikt var ”Kalvtäppan” Hellströms eget skämtsamma namn på det som än idag kallas ”skrivarstugan”. Här fick han arbeta i avskildhet och ändå vara nära boningshuset.

Skrivarstugan – ”Kalvtäppan” – på Utö.
(Foto: Helge Ström)

6 december 1933: Utö

1934: Runebergsgatan 7

I ett brev skriver Hellström att han har tagit tjänstledigt ett år från *DN*. Han och hustrun Carin tänker enligt brevet bosätta sig på Runebergsgatan 7, nära Humlegårdens nordvästra hörn. Adressen förekommer dock inte i breven i Bonniers arkiv vid denna tid. Däremot dyker den upp i Mantalsverkets kortregister vårvintern 1937, men då endast för några månader.

3 januari 1934 – c/o Frisell, Villagatan 2, Sthlm (skickat från Bonniers)

Barbro Ek på Bonniers arkiv påpekade för mig att förlaget konsekvent skriver c/o Frisell, medan Hellström själv inte har detta tillägg. Mönstret från tidigare upprepar sig, Hellström har ännu inte skapat sig något hem som verkligen är hans eget, och omgivningen verkar alltså vara medveten om detta.

5 januari 1934 – Villagatan 2, Sthlm (svar från Hellström)

Även i mars och maj finns brev från Bonniers där adressen skrivs c/o Frisell medan Hellström alltså endast uppger Villagatan 2, Sthlm.

1 september 1934 – Kalvtäppan, Utö

19 september 1934: Utö

Även den 22 september och den 27 september.

30 oktober 1934: c/o Frisell, Villagatan 2, Sthlm

Även den 30 november och den 15 december.

9 maj 1935 – The Cumberland Hotel, Marble Arch, London

Detta är sista adressen i London. Ett nyöppnat lyxhotell!

The Cumberland Hotel London is substantial in size; it has more than 1,000 rooms, six restaurants and bars, one of which is the flagship Rhodes restaurant, and 26 meeting and conference rooms. This luxury London hotel is steeped in history and prides itself on its high levels of service and the comfort it offers as it seeks to live up to its tagline to ‘inspire, enthrall and amaze’. The

Cumberland Hotel London is part of the Guoman group of London hotels which also features the Charing Cross and the Tower and more recently the five-star Royal Horseguards.

Historically, the building itself came into existence towards the end of the 1920s and it began to usher in its guests from 1933 as the first hotel to have telephones in each room and private en suite bathrooms. Even King George V and Queen Mary were in attendance for the venue’s grand opening ceremony. Today, the hotel brings together an impressive style mixed with contemporary aspects, with sculptures and paintings dotted around the building, while the bedrooms and dining rooms are also modern in their design and furnishing.

The Cumberland Hotel is set near to London’s Oxford Street shopping area, while the famous Marble Arch and all sorts of other attractions and sights are also nearby. Further, the Marble Arch underground station, on the Central line, is set next to this sizeable venue ensuring ease of access. Meanwhile, the Paddington, Marylebone and Victoria train stations are all approximately two miles from the hotel.

Källor: Bilder från nätet. Text från http://www.e-travelguide.info/England/London/Marble_Arch_%26_Marylebone/Hotels/The_Cumberland/

3 juli 1935 – Utö

Även 7 juli samt 8 och 9 augusti.

Efter den 9 augusti 1935 förekommer inte Utö längre som adress i Bonniers arkiv. Orsaken till att Hellström inte kunde komma tillbaka var rabaldret kring romanen *Storm över Tjurö* som recenserades i början av november detta år. Romanen tycks också ha blivit början till slutet på äktenskapet med Carin Waern Frisell, som var emot att romanen publicerades.

Eftersom Hellström inte kunde återvända till Utö och skrifvarstugan där lät han senare bygga en liknande. Området kallas Trollbäcken och det bör röra sig om Trollbäcken i Tyresö.

Hellström i dörren till den skrifvarstuga som han lät bygga på Södertörn, efter skilsmässan från Carin. Foto: Kungliga Biblioteket

8 oktober 1935: Villagatan 2, Sthlm

Även den 17 oktober

4 november 1935: Sigtuna Stiftelsen, Sigtuna

6 december 1935: Stockholm

STOCKHOLM (1935–53)

Efter 1935 kan Hellström sägas vara definitivt bosatt i Stockholm, men naturligtvis reser han även under dessa år. För närvarande saknar jag adressuppgifter för 1936. Hellström tycks då ännu inte ha skrivit sig i Sverige.

Adresserna i Stockholm är relativt många, men liksom i London kan man se ett mönster. Hellström flyttar mellan adresser inom relativt begränsade områden. Under sent 1920-tal och fram till maj 1937 är det kvarteren norr och väster om Humlegården som kommer i fråga. Till dessa kvarter återkommer Hellström sedan slutgiltigt år 1941, efter några år ute i Fredhäll och på Stora Essingen

26 januari 1937: Runebergsgatan 7, 6 tr. v.

(Uppgiften finns i Mantalsverkets kortregister.) Adressen nämns i ett brev redan 1934. Hellström är nu skriven i Sverige igen, men som framgått ovan hade han ju definitivt återvänt från England redan 1935.

Runebergsgatan 7 (Foto: Lennart Leopold)

5 maj 1937: Atterbomsvägen 46, 1½ tr. v.
(Uppgiften finns i Mantalsverkets kortregister.)

Atterbomsvägen 46. Detta är ett av de kända funkishusen i Fredhäll, byggda just på 1930-talet. Husen ligger långt ut på Kungsholmen och har utsikt söderut mot Lilla Essingen. (Foto: Lennart Leopold)

Dåtida gatuvy. (Foto: Stockholmskällan)

I den sista Petreus-romanen har Stellan träffat en gammal vän, som motsvarar verklighetens Carl af Ugglas, specialist på medeltida kyrkokonst. Och så läser vi:

Petreus hade slagit sig ned i en liten våning i en av de nybyggda utkanterna till Stockholm. [---] Vid halvniotiden skildes de åt vid Stureplan. Vännen tog spårvagnen till Östermalm och Petreus 2:an till sin utkant. (*I morgon är en skälm*, s. 393)

2:ans spårvagn gick mycket riktigt till Fredhäll.

**Ryssland
just nu...**

**Författaren
Gustaf Hellström**
skriver i Dagens Nyheter
om förhållanden och händelser i Ryssland just nu.

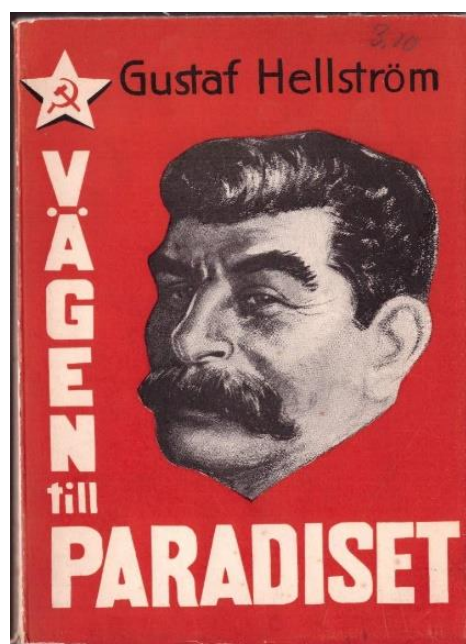
Författaren Gustaf Hellström har i dagarna rest till Ryssland och kommer i en serie artiklar i Dagens Nyheter att skildra förhållandena i Sovjetrepubliken, brännpunkten för tilldragelser som väckt en hel världens intresse.

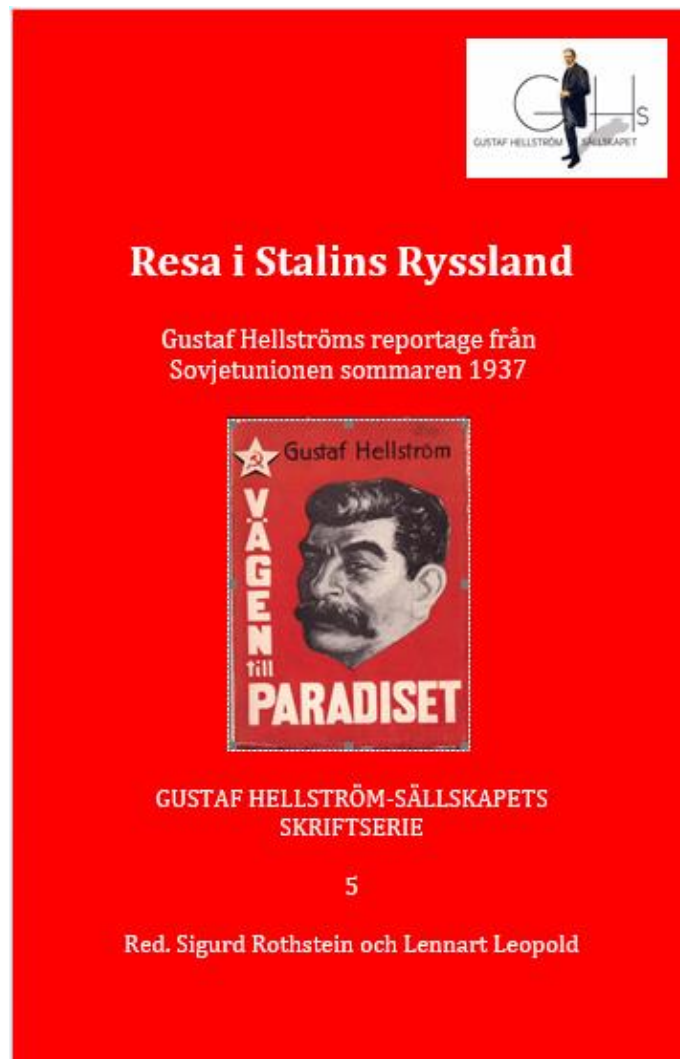
Prenumerera från 1 juli på
DAGENS NYHETER
— Sveriges bästa tidning

*
Prenumerationspris endast Kronor 3:50 pr månad, Kronor 10:— pr kvartal.
Prenumeration mottages för Stockholm med omgivningar pr telefon sammanrop "Dagens Nyheter" samt i Dagens Nyheter kontor vid Tegelbacken, Skarapl. 13, Helsing. 1 o. S:t Erikst. 6. För övriga platser i landet å varje postanstalt eller av tidningens ombud.

Juni-juli 1937: På resa i Sovjetunionen

I augusti-september rapporterar Hellström i *Dagens Nyheter* från en reportageresa i Sovjetunionen, som han gjort tillsammans med några andra tidningsmän, bland andra Allan Voug i *Arbetet* och Sven Åhman i *GHT*. Hellströms reportage trycktes om samma år i boken *Vägen till Paradiset* (1937).

Text på bokens baksida:

“Sommaren 1937 reser författaren och journalisten Gustaf Hellström till Ryssland, där den stora revolutionen inom kort kan fira sitt tjugoförårsjubileum. Den nya staten har föresatt sig att forma den nya och bättre människan. Sovjetunionen är på 30-talet löftets förlovade land för många, i en tid då fascistiska och nazistiska idéer vinner terräng och redan härskar i flera europeiska stater. Men bilden av det väldiga landet i öster är på intet vis entydig. Tvärtom! Sovjetunionen – ett marxistiskt helvete eller ett paradiset i Lenins anda?

Efter hemkomsten publicerar Hellström i augusti och september 1937 så många som 13 omfångsrika artiklar i *Dagens Nyheter*, om och kring den flera veckor långa resa som fört honom från Leningrad i norr till Krim i söder.

Hellström ger ett mångfacetterat porträtt av den sovjetiska vardagen. Artiklarna handlar bland annat om livet i de stora städerna, om kvinnornas klädsel, om arbetarnas situation, om jordbruket, om fritiden och om semesteridyllen på Krim. Han får också tillfälle att höra Stalin tala i egen hög person.

Då Hellström besöker Sovjetunionen sommaren 1937 har den intensiva följelsen av den stalinistiska regimens förmenta eller ibland kanske verkliga inre fiender nått en höjdpunkt. Hellström är väl medveten om detta. I Moskva hänger terrorn "som ett blymoln över staden", skriver han.

Under den ironiska titeln *Vägen till paradiset* publiceras Hellströms artiklar i slutet av 1937 som bok. I ett tackbrev skriver Sveriges man i Moskva, envoyé Eric Gyllenstierna: "Tillåt mig säga, att jag läst den ... med allra största behållning och tillfredsställelse över att äntligen få taga del av en skildring, som ger en så exakt, väl avvägd och suggestivt verklighetstrogen bild av förhållandena här i olika avseenden."

Boken föreligger här i en kommenterad nyutgåva inom ramen för Gustaf Hellström-sällskapets skriftserie."

26 april 1938: Hellström gifter sig med Britt (Birgit) Helén.

Britt var född 1906. Hon bodde under sin skoltid hos Nils och Märtha Hellström i Norrköping. Vid sin död 1997 hade hon till Kristianstads stadsbibliotek testamenterat den summa pengar som kom att bli grundplåten till inrättandet av Gustaf Hellström-rummet.

Gustaf och Britt Hellström fotograferade i lägenheten på Eriksbergsgatan i samband med hans livligt uppmärksammade 60-årsdag den 28 augusti 1942. Samma höst valdes han in i Svenska Akademien.¹¹

Augusti eller september 1938: Sälens högfjällshotell.

Enligt en intervju som gjordes med systersonen Magnus Sjölander 1998 firade makarna Hellström smekmånad på Sälens högfjällshotell vid denna tid (*Gustaf Hellström*, s. 55). Sjölander anser att detta är miljön bakom skildringarna från högfjällshotellet i romanen *I morgon är en skälm*, men som framgått ovan (14 april 1926) är det åtminstone vad gäller omgivningarna snarare Storlien man tänker på. Kanske har Hellström kombinerat två miljöer till en, liksom han gjorde med Londonmiljön i *Kärlek och politik*. (Jämför inledningen till avsnittet om Hampstead vid året 1930 här ovan.)

¹¹ Se *Gustaf Hellström-sällskapets medlemsblad* nr 35: *När bekräftelsen kom. Gustaf Hellström och året 1942*, som finns tillgängligt på www.gustafhellstrom.se.

19 oktober 1939: Bergmarksvägen 12, 1½ tr. v.
(Uppgiften finns i Mantalsverkets kortregister.)

Makarna Hellström bor nu på Stora Essingen.

Huset Bergmarksvägen 12 (framsidan ovan och baksidan nedan).
(Foto: Lennart Leopold)

Baksidan vetter mot sydväst med utsikt mot Mälaren, ungefär motsvarande ovanstående bild, som är tagen vid Aludden.

8 februari 1940: Essingestråket 37, 1½ tr v.
(Uppgiften finns i Mantalsverkets kortregister.)

Även denna adress ligger på Stora Essingen, helt nära den förra.

Detta funkishus var helt nybyggt (1939) när makarna Hellström flyttade hit. Idag är det bostadsrättsförening – Brf Skogsmarken 8. (Foto: Lennart Leopold)

6 oktober 1941: Eriksbergsgatan 5, 2 tr. v.
(Uppgiften finns i Mantalsverkets kortregister.)

Detta är den sista bostadsadressen. Här var Hellström skriven fram till sin död 1953. Gatan ligger strax väster om Humlegården.
(Foto: Lennart Leopold)

Det var på i lägenheten på Eriksbergsgatan 5 som Hellström tog emot hyllningarna på sin 60-årsdag. I *DN* kunde man läsa:

Författaren Gustaf Hellström blev på sin 60-årsdag föremål för stora hyllningar. Svenska pennklubben, vars ordförande Gustaf Hellström är, uppvaktade genom sin sekreterare, d:r Carl Björkman, och sin klubbmästare, d:r Georg Svensson, med kinesiskt porslin och glas. Pennklubben i London genom alla pennklubbars generalsekreterare författaren Hermon Ould. Dagens Nyheters styrelse och kamraterna i Dagens Nyheter hyllade också hr Hellström, som från vänner och bekanta fick motta ett stort antal gåvor, blomsteruppsatser och telegram. Bland gåvorna märktes bl.a. en pendyl och en skulptur – ett huvud av Stig Blomberg. T. S. Eliot hade kommit ihåg sin svenske kollega med ett telegram. Brittiska legationen hade också underrättat hr Hellström om att bokförläggare Stanley Unwin i B.B.C. kl. 18 skulle tala med anledning av Hellströms jubileum. Själv läste jubilaren i den svenska radion kl. 20 sin novell Till och från döden.

På kvällen gav Gustaf Hellström middag i sitt hem för de allra närmaste.

DN 1942 08 29

Graven på Östra kyrkogården i Kristianstad

Gustaf Hellström avled den 27 februari 1953 och begravdes på Östra kyrkogården i Kristianstad, något som överensstämmer med den vilja han uttrycker redan i en kåserande artikel i *Dagens Nyheter* den 22 november 1910. Han konstaterar där att trots att han rest ut i världen, så har uppväxten i hemstaden präglat honom på ett outplånligt sätt, så att han ”är, blir och dör *Kristianstadsbo*”:

... hvad mera är: i Kristianstad beställes hans sista skrud, svepningen.
Och – liksom i sin barndom – bäddas han ner vid sidan af far och mor - - -

De rörande orden om far och mor är ju särskilt anmärkningsvärda, med tanke på att detta skrevs under den period om drygt tio år då kontakten mellan far och son tycks ha varit helt bruten.

Ett annat rörande vittnesbörd om gravens betydelse för familjen får vi i inledningen till ett brev från fadern till sonen i New York, daterat den 25 november 1919:

Käre, lille Gustaf!

[---] Af data här ofvan finner Du, att vi idag skrifva den 25/11, – mors dödsdag – för 21 år sedan lemnade hon oss i stor sorg; ännu är saknaden efter henne lika stor. Välsignadt vare hennes minne. Jag har idag, i likhet med föregående åren, varit ute vid grafven med en helsning ifrån oss samtliga.

EN AV DE ADERTON I SVENSKA AKADEMIEN
FÖRFATTAREN GUSTAF HELLSTRÖM

*28.8 1882 † 27.2 1953

Gustaf Hellström ligger begravd tillsammans med sin hustru Britt i familjegraven på Östra kyrkogården i Kristianstad.